

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**

∨ *Україна приєднається до Конвенції
про міжнародний доступ до правосуддя*

- **РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ**

∨ *Перспективи реінтеграції ветеранів
через сектор цивільної безпеки*

- **ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ**

∨ *Законодавче регулювання ШІ в ЄС*

№ 9 (317) ТРАВЕНЬ 2026

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 9 (317) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон
про об'єднання українського і європейського
енергоринків.....3
В Україні факторинг регулюватиметься
окремим Законом: що зміниться для бізнесу
та фінкомпаній 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.
Україна приєднається до Конвенції
про міжнародний доступ до правосуддя.....4
Беззуб І.
Перспективи реінтеграції ветеранів
через сектор цивільної безпеки 8
Волошин Д.
Законодавче регулювання ШІ в ЄС:
аналіз AI Act та практика державного
контролю..... 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА.....23

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон про об'єднання українського і європейського енергоринків

В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо імплементації норм європейського права з інтеграції енергетичних ринків, підвищення безпеки постачання та конкурентоспроможності у сфері енергетики».

Як повідомило Укренерго, ідеться про об'єднання українського і європейського енергоринків.

У компанії зауважили, що на практиці тепер будуть запроваджені механізми міждержавного балансування генерації та споживання електроенергії (зокрема – через європейські балансуєчі платформи). Це є важливим чинником підвищення надійності роботи як для Укренерго, так і для операторів систем передачі країн ЄС.

Відповідно до Закону, Укренерго отримає можливість обміну та/або спільного використання резервів з іншими європейськими операторами, а це посилить спільну енергетичну стійкість.

Також документ передбачає розширення можливостей участі споживачів у ринку електричної енергії та розвиток розподіленої генерації, зокрема, через агрегацію і реагування попиту.

Закон врегулює правові засади сполучення ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку з відповідними сегментами енергоринку ЄС.

Укренерго додало, що також врегулювали правила призначення номінованих операторів ринку електричної енергії (NEMO) у конкурентній моделі.

Ухвалення нового Закону дає Україні можливість отримати 500 млн євро в межах європейської програми Ukraine Facility.

Україна приєдналася до енергомережі континентальної Європи ENTSO-E ще у березні 2022 р. Цей крок дозволив Києву не лише отримувати аварійну допомогу в критичні моменти, а й розпочати комерційний експорт та імпорт електроенергії.

У лютому 2024-го з'явилося рішення ENTSO-E щодо збільшення потужності для імпорту електроенергії з Європи до України. Це було критично важливо для стабілізації системи під час масованих обстрілів. Об'єднання ринків дало змогу нашій державі купувати ресурс у європейських постачальників за ринковими правилами, що посилює конкуренцію та прозорість (*LB.ua (https://lb.ua/economics/2026/04/21/734007_zelenskiy_pidpisav_zakon_pro.html)*). – 2026. – 21.04).

В Україні факторинг регулюватиметься окремим Законом: що зміниться для бізнесу та фінкомпаній

Президент України В. Зеленський підписав Закон про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо регулювання відносин у сфері факторингу № 4863-ІХ (законопроект № 12307).

Документ регулюватиме надання факторингових послуг спеціалізованим Законом відповідно до міжнародних практик, що дозволить бізнесу швидше отримувати фінансування.

Нагадаємо, факторинг вивели із ЦК і переведуть під спеціальний Закон для уніфікації ринку.

Як писала «Судово-юридична газета», ключова ідея полягає у виключенні з Цивільного кодексу України положень, що регулюють факторинг, та передачі цього регулювання спеціальному Закону «Про факторинг».

Відповідно до змін, ст. 1077 ЦК України викладено в новій редакції, де договір факторингу

визначається як передання або зобов'язання передати право грошової вимоги за винагороду, а фактор набуває це право та здійснює оплату. Зокрема, з ЦК України вилучено статті 1079–1086, які раніше формували детальне регулювання факторингових правовідносин. Вони визначали, хто може бути сторонами договору, як розподіляються права й обов'язки між клієнтом, фактором і боржником, у яких випадках виникає відповідальність, а також як саме відбувається виконання зобов'язань після відступлення права грошової вимоги.

Сам Закон України «Про факторинг», вступив у законну силу в липні 2025 р., фактично змінює підхід до регулювання цього ринку. Ідеться про формування цілісної моделі, де чітко визначені учасники, їхні ролі та принципи роботи. Його основна функція – зробити ринок більш прозорим і мінімізувати ризики зловживань, зокрема ситуацій, коли одне й те саме право вимоги може бути передане кільком різним факторам.

Закон закріплює базові поняття – факторинг, фактор, клієнт, боржник та грошова вимога – і таким чином уніфікує термінологію, яка раніше могла тлумачитися по-різному в практиці. Важливими змінами є деталізація прав та обов'язків сторін договору факторингу.

Це має зменшити кількість спорів і забезпечити більш збалансовану модель взаємодії між учасниками ринку. Зазначимо, що факторинг – це фінансова послуга, за якої банк або фінансова компанія (фактор) викупує у підприємства дебіторську заборгованість (неоплачені інвойси) за відвантажені товари чи послуги. Це дозволяє бізнесу миттєво отримати до 90–100 % суми платежу, не чекаючи оплати від покупця, що покращує обігові кошти (*Судово-юридична газета <https://sud.ua/uk/news/laws/361116-v-ukraine-factoring-budet-regulirovatsya-otdelnym-zakonom-cho-izmenitsya-dlya-biznesa-i-finkompaniy>*). – 14.05).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Україна приєднається до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя

12 березня 2026 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 4820-IX «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя»¹. Як зазначається в пояснювальній записці, Конвенція покликана забезпечити можливості громадянам однієї договірної держави або особам, які в ній проживають, отримувати безоплатну правничу допомогу на території іншої договірної держави на таких самих умовах, як і її громадяни. Метою Закону є надання згоди Україною на обов'язковість

для неї Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України».

Водночас метою Конвенції не є гармонізація національного законодавства, а забезпечення того, щоб сам по собі статус іноземного громадянина або відсутність місця проживання в Договірній державі не були підставами для дискримінації². Приєднання до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя дасть можливість спрощеного доступу громадян

---

¹ Закону України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя» № 4820-IX від 12.03.2026. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4820-20#Text>

Лученко Т. Парламентські комітети підтримали приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/351233-parlamentskie-komitety-podderzhali-prisoedinenie-ukrainy-k-konventsii-o-mezhdunarodnom-dostupe-k-pravosudiyu>

України до системи безоплатної правничої допомоги на території інших держав – учасниць Конвенції під час судового провадження у цивільних та господарських справах і створить необхідну правову основу для покращення співробітництва у сфері надання безоплатної правничої допомоги у таких справах у взаємовідносинах між Україною та іншими державами – учасницями Конвенції. Цей крок спрямований на виконання зобов'язань України в рамках європейської інтеграції і є одним із заходів з виконання Дорожньої карти з верховенства права в межах переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС».

Новим Законом встановлюються механізми співпраці між державами-учасницями Конвенції щодо розгляду звернень про надання безоплатної правничої допомоги, зокрема щодо обміну відповідними документами, і визначено процедури їхнього опрацювання.

Для отримання безоплатної правничої допомоги необхідно подати звернення із відповідними підтвердними документами, яке складається за формуляром, що додається до Конвенції. Звернення, документи та відповіді на запити щодо додаткової інформації мають складатися державною мовою запитуваної держави або супроводжуватися перекладом цією мовою, а також можуть подаватися англійською чи французькою мовами³. Зокрема, Центральний орган держави, який отримує звернення, розглядає їх або передає на розгляд компетентному органу. Усі документи, що надсилаються в межах Конвенції, не потребують легалізації, не оплачуються та мають розглядатися невідкладно. Конвенція також передбачає можливість визнання та безоплатного примусового виконання в іншій державі рішення про сплату судових витрат за зверненням особи, на користь якої його

³ Українці за кордоном зможуть отримувати безоплатну правничу допомогу – закон. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/357177-ukraintsy-za-rubezhom-smogut-poluchat-besplatnyu-pravovuyu-pomosch-zakon>

винесено. Громадяни держав-учасниць можуть отримувати копії або витяги з державних реєстрів і судових рішень у цивільних чи комерційних справах, а також за потреби їх легалізувати. Проте у цивільних і комерційних справах забороняється арешт або тримання під вартою як спосіб виконання рішення чи запобіжний захід.

На думку авторів Закону, документ створить необхідну правову основу для покращення співробітництва у взаємовідносинах між Україною та іншими державами в питанні юридичної допомоги українцям. Закон також звільняє іноземців від легалізації документів та оплати за їх розгляд за кордоном. Раніше за це потрібно було платити⁴.

Згідно із Законом, центральним органом координації міжнародної правової допомоги у межах цієї Конвенції стане Міністерство юстиції України, яке отримуватиме звернення щодо безоплатної правничої допомоги, котрі будуть надходити від інших держав-учасниць конвенції; надсилатиме відповідні звернення до інших держав; взаємодіятиме з іноземними органами під час виконання судових рішень щодо судових витрат.

В Україні становлення та перші спроби законодавчого регулювання відносин у сфері міжнародного приватного права та міжнародного цивільного процесу розпочалися із проголошенням державної незалежності у 1991 р. Як зазначає доцент кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка Г. Цірат⁵, Україна майже одразу після розпаду СРСР, почала цей процес шляхом укладання багатосторонніх міжнародних договорів. У першу чергу, це – Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської

⁴ Смородська Д. Гарантії в 28 країнах світу: Україна приєдналася до Конвенції про безкоштовну юридичну допомогу URL: https://24tv.ua/law/konventsija-pro-dostup-do-pravosuddya-ukrayintsi-otrimuvatimut_n3026962

⁵ Цірат Г. Міжнародний цивільний процес: шляхи реформування у сучасних умовах. Юридичний журнал «Право України». URL: <https://doi.org/10.33498/loou-2020-06-166>

діяльності (1992 р.) та Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.).

Далі, характеризуючи розвиток міжнародно-правової бази регулювання приватноправових відносин за участю суб'єктів з іноземним корінням, науковець виділяє наступні етапи.

До 2000 р., зазначає він, міжнародно-правова база регулювання приватноправових відносин за участю суб'єктів, які мають громадянство або доміцильованих в іноземних державах, розвивалася шляхом укладання двосторонніх договорів про правничу допомогу у цивільних і комерційних справах із понад 20 країнами світу.

У 2000 р. Україна розпочала вкрай важливий процес приєднання до Гаазьких конвенцій: Конвенції вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах та Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах. Це дозволило нашій державі створити, наголошує Г. Цірат, хоч і не зовсім досконалий, але цілком працездатний процесуально-правовий порядок взаємодії між судовими й адміністративними органами України та компетентними органами інших держав у сфері надання міжнародної правничої допомоги при вирішенні цивільних і комерційних спорів з іноземним елементом.

Таким чином, зазначає науковець, протягом 1990–2000-х рр. Україна уклала понад 50 двосторонніх договорів про захист іноземних інвестицій, десятки двосторонніх договорів про усунення подвійного оподаткування, приєдналася до багатьох конвенцій, що регулюють окремі складові міжнародного цивільного процесу. В першу чергу, це – так звані транспортні конвенції, які регулюють питання юрисдикції (підсудності) спорів, що можуть виникати з правовідносин, які регулюються такими конвенціями; деякі «дитячі» конвенції та конвенції, що спрощують міжнародний документообіг.

У 2004 р. були прийняті перші в правовій історії України єдині кодифіковані акти з міжнародного приватного права: новий Цивільний процесуальний кодекс України

та Закон України «Про міжнародне приватне право».

Нині, на думку Г. Цірат, Україна перебуває на новому етапі розвитку правових норм, що регулюють міжнародний цивільний процес. Вдосконалення, на його погляд, потребує група складових міжнародного цивільного процесу, яка стосується правового становища іноземних осіб у цивільному процесі, цивільного процесуального права та дієздатності іноземців; режиму, що надається іноземним особам у процесі. До іноземних осіб відносяться фізичні особи (іноземні громадяни, особи без громадянства, біпатриди, біженці тощо), іноземні юридичні особи, іноземні держави, їхні дипломатичні та консульські представники, міжнародні організації та їхні службовці.

Уповноважений ВР з прав людини Д. Лубінець⁶ наголошує на тому, що введення в дію нового Закону «Про приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя» значно знизить бар'єри для захисту інтересів українських громадян за кордоном та спростить шлях до справедливості.

Загалом приєднання до Конвенції відкриває українцям нові можливості для захисту своїх прав за кордоном. Документ забезпечує доступ до безоплатної правничої допомоги у цивільних та господарських справах для громадян України під час судових процесів в іншій державі. Тобто українські громадяни отримуватимуть правову допомогу на тих самих умовах, що й громадяни цієї країни.

Це особливо важливо у справах, пов'язаних із трудовими відносинами, сімейними питаннями, майновими конфліктами чи бізнесовими суперечками. Без професійної юридичної підтримки захистити свої права в чужій правовій системі надзвичайно складно. Конвенція створює умови, за яких правова допомога стає доступною навіть для тих,

---

⁶ Українці зможуть отримувати безоплатну допомогу юристів у 28 країнах: яких випадків це стосуватиметься. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/ukrayinczi-zmozhut-otrymuvaty-bezoplatnu-dopomogu-yurystiv-u-28-krayinah-yakyh-vypadkiv-cze-stosuvatymetsya/>

хто не має достатніх фінансових ресурсів. А співпраця між державами у сфері правової допомоги, яка включає обмін інформацією, координацію між відповідними установами та спрощення процедур, необхідних для отримання юридичної підтримки, сприяє ефективнішому функціонуванню системи правосуддя на міжнародному рівні⁷.

Наразі учасницями Конвенції є 28 держав: Албанія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Болгарія, Естонія, Іспанія, Казахстан, Коста-Ріка, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Північна Македонія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швеція та Швейцарія.

Конвенція набуде чинності для України через два місяці після передання депозитарію документа про приєднання і застосовуватиметься лише у відносинах з тими державами-учасницями, які протягом 12 місяців не висловлять заперечень проти приєднання України. Нормативно-правову основу регулювання відносин у цій сфері становлять Цивільний процесуальний кодекс України та Закон України «Про безоплатну правничу допомогу».

Приєднання України до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя є актуальним з огляду на значну кількість українських біженців, які виїхали за кордон з початком воєнних дій. Станом на березень поточного року за межами України перебуває приблизно 5,6 млн біженців. Лише частина з них планує повернутися. За різними сценаріями від 1,7 до 2,7 млн людей можуть залишитися жити за кордоном. Найменше

схильні до повернення молоді українці, які вже інтегрувалися за кордоном. Дослідники зазначають, що частина біженців сприймає переїзд як можливість почати нове життя. Це переважно люди до 35 років, які вже знайшли роботу, орендують житло та вивчили мову країни проживання. Попри життя за кордоном, українці не втрачають своїх юридичних прав, наприклад, можуть оформити заповіт. Закон дозволяє громадянам скласти заповіт навіть за межами держави, його обов'язково визнаватимуть і в Україні⁸.

Фактично, на сьогодні, можна говорити про те, що Україна практично повністю інтегрована у правове поле, сформоване ключовими інструментами Гаазької конференції з МПП. Роль вітчизняної юрисдикції у транскордонній взаємодії посилюється, оскільки різноманітні звіти демонструють зростання запитів з-за кордону щодо сприяння в правових спорах цивільного характеру. Така тенденція демонструє, що іноземні правоохоронні та судові органи дедалі частіше покладаються на українську систему правосуддя.

Участь у Конвенції сприятиме зміцненню міжнародної довіри до української правової системи: інтеграція в міжнародні правові механізми робить передбачуваним та зрозумілим українське правове поле для партнерів і громадян. Також експерти зазначають, що приєднання нашої держави до цієї Конвенції та інших міжнародних угод такого рівня в рамках євроінтеграційних процесів сприяє розвитку правової культури, засвоєнню кращих практик світового юридичного досвіду та розширює можливості для вдосконалення власних механізмів правового захисту.

---

⁷ Третяк М. Україна приєдналася до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя: нові можливості безоплатної правничої допомоги за кордоном. Медіа Фокус. URL: <https://mediafokus.com.ua/news/ukrayina-prijednalasia-do-konvenciyi-pro-miznarodnii-dostup-do-pravosuddia-novi-mozlivosti-bezoplatnoyi-pravnicoyi-dopomogi-za-kordonom>

---

⁸ Гарантії в 28 країнах світу: Україна приєдналася до Конвенції про безкоштовну юридичну допомогу URL: https://24tv.ua/law/konventsija-pro-dostup-do-pravosuddya-ukrayintsi-otrimuvatimut_n3026962

І. Беззуб, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Перспективи реінтеграції ветеранів через сектор цивільної безпеки

Зміцнення обороноздатності держави, забезпечення правопорядку, реалізація курсу на членство України в Європейсько-му Союзі, а також успішна повоєнна відбудова неможливі без переосмислення ролі держави та суспільства щодо громадян, які проходять військову службу та виконують військовий обов'язок. В умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання підтримки військовослужбовців і ветеранів війни набуває особливої актуальності.

У цьому контексті держава має сформувати сучасну ветеранську політику, спрямовану не лише на створення ефективної системи соціального захисту з урахуванням потреб повернення до цивільного життя та подолання наслідків війни, але й на залучення ветеранів до забезпечення обороноздатності, стійкості держави, а також процесів відбудови та відновлення суспільних інститутів.

Важливим кроком у цьому напрямі стало схвалення Кабінетом Міністрів 31 грудня 2024 р. Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 р. Документ визначає, що підтримка військовослужбовців після завершення служби має бути системною, послідовною та інтегрованою державною політикою⁹.

Перехід до цивільного життя є складовою інституційної реформи, що спрямована на підвищення ефективності управління людськими ресурсами у секторі безпеки і оборони, зазначила ексміністерка у справах ветеранів Ю. Лапутіна¹⁰.

⁹ Макогон О. Стратегія повернення з військової служби до цивільного життя прийнята. Що далі? Офіс реформ КМУ. URL: <https://surl.li/ceizcc>

¹⁰ Уряд запустив стратегічний проєкт з переходу від військової служби до цивільного життя. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692994-urad-zapustiv-strategicnij-proekt-z-perehodu-vid-vijskovojsluzbi-do-civilnogo-zitta.html>

Особливу роль у цьому процесі відіграє Національна поліція України як складова сектору безпеки і оборони, яка забезпечує охорону прав і свобод громадян, протидію злочинності та підтримання публічного порядку. Саме тому українське законодавство встановлює високі стандарти професіоналізму для цієї категорії працівників.

В умовах воєнного стану функції поліції значно розширилися: частина особового складу залучена до виконання бойових завдань, служби у прифронтових регіонах, розмінування територій і охорони державного кордону. За словами міністра внутрішніх справ України І. Клименка, до виконання бойових завдань на фронті залучається 10 % особового складу Нацполіції, ще приблизно 25 % поліцейських безпосередньо несуть службу в регіонах, де проводяться бойові дії (Запорізька, Донецька, Харківська, Херсонська та Сумська області), стрілецькі підрозділи Нацполіції залучаються командуванням ЗСУ до виконання різних завдань в інтересах українських Сил оборони. Окрім цього, частина правоохоронців, що знаходяться в тилкових областях, на ротаційній основі періодично залучається до виконання бойових завдань, включаючи розмінування територій. Також є підрозділи поліції, які разом з прикордонниками служать на кордоні з Республікою Білорусь. За оцінками керівництва МВС, до 40–45 % особового складу поліції фактично виконують невластиві для мирного часу функції¹¹.

До початку повномасштабної агресії процедура добору кандидатів включала подання документів, тестування, перевірку фізичної підготовки, співбесіду та спеціальну перевірку добросовісності. Важливою складовою

¹¹ Михайлов Д. У боях на фронті беруть участь 10% поліцейських – Клименко. «СУСПІЛЬНЕ/Новини». URL: <https://suspilne.media/875645-u-boah-na-fronti-berut-ucast-10-policejskih-klimenko/>

професійної придатності є фізична підготовка, рівень якої визначається шляхом тестування основних фізичних якостей (відповідно до «Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України»).

Водночас сучасні умови війни зумовили необхідність перегляду та адаптації підходів до добору кандидатів на службу в Національну поліцію з урахуванням нових викликів, зокрема переосмислення критеріїв оцінювання професійної придатності, психологічної стійкості, фізичної підготовки та бойового досвіду кандидатів.

За словами І. Клименка, чинна система добору не враховувала реальні фізичні можливості тих, хто пройшов фронт. Тому, були ініційовані зміни, щоб адаптувати процедури відбору без зниження вимог до безпеки та професійних стандартів, але з урахуванням індивідуальних можливостей кожного ветерана. Ветеранський досвід має й надалі працювати для безпеки держави. Так працюють і країни ЄС та НАТО, зазначив І. Клименко¹².

У свою чергу, і голова Національної поліції України І. Вигівський переконаний, що багато поранених захисників мають значний бойовий досвід, високий рівень мотивації та авторитет, тому держава має створити умови для їхньої подальшої служби¹³.

У цьому контексті важливим законодавчим кроком стало ухвалення Закону України «Про внесення зміни до ст. 50 Закону України “Про Національну поліцію” щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції» (законопроект № 14194), який Президент України В. Зеленський підписав 10 березня 2026 р.

¹² Верховна Рада змінила процедуру відбору кандидатів на службу в поліції. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/354253-verkhovnaya-rada-izmenila-protseduru-otbora-kandidatov-na-sluzhbu-v-politsii>

¹³ В Україні ветерани зможуть долучитися до Національної поліції. Антикризисний медіа-центр. URL: <https://acmc.ua/v-ukrayini-veterany-zmozhut-doluchytysya-do-nacjonalnoyi-policziji/>

Відповідно до змін, громадяни України, які проходили службу в органах внутрішніх справ, поліції, органах і підрозділах цивільного захисту, Державної прикордонної служби, Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, та отримали захворювання, поранення (контузію, травму або каліцтво) під час здійснення заходів із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України звільняються від проходження перевірки рівня фізичної підготовки, якщо мають бажання вступити на службу в поліції на посади, перелік яких визначається Міністерством внутрішніх справ.

Як зазначено у пояснювальній записці, «ухвалені зміни до ст. 50 Закону “Про Національну поліцію” сприятимуть належному функціонуванню системи повернення з військової служби до цивільного життя осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв’язку з військовою агресією РФ проти України, зокрема з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, а також дозволить ефективно використовувати наявні та здобуті під час проходження служби компетенції та компетентності ветеранів війни»¹⁴.

Для багатьох ветеранів це шанс повернутися до служби, зберегти професійну реалізацію та залишатися частиною системи безпеки країни, тільки вже в нових умовах.

Водночас зазначений Закон не скасовує вимог до професійної компетентності, доброчесності та спеціальної підготовки кандидатів. Йдеться про запровадження більш гнучкого,

¹⁴ Проект закону про внесення зміни до с. 50 Закону України «Про Національну поліцію» щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/58684>

індивідуалізованого підходу до оцінювання фізичної підготовки ветеранів. Тобто, сучасна державна політика в цій сфері спрямована на поєднання двох ключових завдань: з одного боку – забезпечення високого рівня безпеки та професіоналізму в системі правопорядку, а з іншого – соціальну підтримку ветеранів та справедливе врахування їхнього внеску в захист держави.

Коментуючи законопроект, експерти Головного науково-експертного управління Верховної Ради України погоджуються з тим, що питання повернення з військової служби до цивільного життя осіб, які безпосередньо захищали нашу державу, є надзвичайно актуальними та важливими. При цьому, на їхню думку, реалізація документа містить деякі ризики, зокрема, зниження рівня безпечності професії, складнощі правозастосування відповідних нормативних приписів, несистемного правового регулювання.

По-перше, законодавство передбачає три категорії персоналу Національної поліції: поліцейські, державні службовці та інші працівники. Водночас запропоновані зміни стосуються саме порядку добору поліцейських, служба яких є державною службою особливого характеру і пов'язана з підвищеними ризиками. Тому належний стан здоров'я та фізична підготовка є ключовими умовами придатності до служби, оскільки вони безпосередньо впливають на безпеку як самих працівників, так і громадян. Зниження фізичних вимог може створювати загрози безпеці за відсутності посилення інших критеріїв відбору. У цьому контексті повернення на посади поліцейських осіб, звільнених за станом здоров'я, викликає обґрунтовані застереження. Доцільнішою альтернативою, на думку фахівців, може бути запровадження спеціальних умов для зайняття ветеранами посад державної служби та інших посад у системі поліції.

По-друге, запропоновані зміни мають несистемний характер, оскільки стосуються лише однієї статті закону, тоді як інші норми, що регулюють добір і проходження служби, залишаються без змін. Це може спричинити труднощі в практичному застосуванні.

Окрім того, зазначають фахівці, вимоги до фізичної підготовки є не лише етапом відбору, а й перевіряються протягом служби, зокрема під час атестацій і службової підготовки. Отже, зміни потребують комплексного підходу.

Відсутність чіткого переліку посад може призвести до зловживань або нерівного доступу до вакансій. Також потрібна прозора процедура контролю з боку громадськості та запобіжники проти корупційних схем у відборі та призначенні¹⁵.

Саме тому, МВС України на рівні підзаконних нормативно-правових актів мають бути визначені особливі вимоги до оцінки рівня фізичної підготовки кандидатів на певні посади у поліції, які можуть бути заміщені саме ветеранами правоохоронних органів, що отримали захворювання, поранення під час здійснення заходів із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. У даному випадку Закон дозволяє широкий рівень дискреції. На підзаконному рівні мають бути враховані всі необхідні особливості: найменування посад, перебування на яких дозволить найбільш ефективно використовувати наявні та здобуті під час проходження служби компетенції та компетентності ветеранів війни, та рівень фізичної підготовки, який буде хоча й нижчим за загальний для всіх кандидатів, але достатнім для їх заміщення.

Професійна інтеграція військових ветеранів у цивільне життя є важливим завданням для більшості держав світу. Перехід від військової служби до цивільного середовища становить спільний виклик для країн, що мають збройні сили. У зв'язку з цим, формування ефективної державної ветеранської політики потребує врахування міжнародного досвіду, а також вивчення й адаптації найкращих практик до національного контексту.

Водночас у кожній країні, де реалізується ветеранська політика, сформовано власні механізми підтримки цієї категорії громадян,

---

¹⁵ Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/58684>

які враховують як економічні можливості держави, так і специфічні соціальні потреби осіб, що проходили військову службу.

У НАТО питання переходу від військової служби до цивільного життя протягом десятиліть посідає важливе місце як у сфері безпеки, так і соціальної політики. Напрацьований Альянсом досвід містить цінні підходи та практики, які можуть бути використані Україною, що в умовах війни стикається з масштабними викликами реінтеграції ветеранів.

Країни-члени НАТО розглядають реінтеграцію ветеранів як багатовимірний процес, що охоплює професійну перепідготовку, медичну та психологічну реабілітацію, соціальну підтримку, а також допомогу членам їхніх сімей. Водночас ключовою рисою таких підходів є їх системність: відповідні програми мають гарантований характер, доступні для кожного ветерана та забезпечуються стабільним державним фінансуванням¹⁶.

У звіті *The Transition of Military Veterans from Active Service to Civilian Life* (Перехід військових ветеранів від дійсної служби до цивільного життя) узагальнено сучасні практики та політики переходу від військової служби до цивільного життя в державах-членах НАТО та країнах-партнерах. У документі визначено дев'ять ключових принципів, які мають враховувати всі держави під час підтримки військовослужбовців і їхніх сімей у процесі реінтеграції.

До таких принципів належать: комплексність (поєднання медичної, психологічної, соціальної та економічної допомоги); безперервність (забезпечення підтримки до, під час і після звільнення зі служби); ранній початок (підготовка до цивільного життя ще в період служби, включно з плануванням кар'єри); індивідуальний підхід (урахування особистих потреб і досвіду ветеранів); пріоритет психічного здоров'я (зокрема підтримка при Посттравматичний стресовий розлад та подолання стигматизації

звернення по допомогу); підтримка сімей військовослужбовців; сприяння зайнятості та освіти (перекваліфікація та визнання військових компетентностей на цивільному ринку праці); міжвідомча взаємодія (координація зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства); а також активна участь ветеранів і громад у процесах адаптації¹⁷.

Зазначені принципи формують сучасну модель ветеранської політики, у межах якої ветеран розглядається не як об'єкт соціальної допомоги, а як важливий ресурс розвитку суспільства.

Таким чином, ефективна реінтеграція ветеранів потребує цілісного підходу, що передбачає інституціоналізацію ініціатив, спрямованих на забезпечення зайнятості, підтримку підприємницької діяльності, професійну перепідготовку, а також надання психологічної й медичної допомоги. Реалізація таких заходів можлива лише за умови консолідації зусиль державних органів, освітніх установ, інститутів громадянського суспільства та бізнесу.

Міжнародний досвід, зокрема практики США, Великобританії, Канади, Ізраїлю, Франції та інших, може слугувати орієнтиром для розроблення ефективних механізмів підтримки ветеранів в Україні. Досвід цих країн засвідчує, що активне залучення ветеранів до різних сфер суспільного життя сприяє не лише їхній успішній соціальній адаптації, але й зміцненню демократичних інститутів та економічному розвитку держави.

Наприклад, у США існує впорядкована програма повернення військових до цивільного життя (*Military Transition Assistance Program*). Ветерани мають доступ до тренінгів, кар'єрних консультацій та програм перепідготовки. Окрім того, програма *Hiring Our Heroes*, створена американською Торгово-промисловою палатою (*U.S. Chamber of Commerce*), направлена на

¹⁶ Досвід НАТО: адаптаційні програми для ветеранів. PanteonX Foundation. URL: <https://panteonx.fund/en/news/dosvid-nato:-adaptatsiyini-prohramy-dlya-veteraniv>

¹⁷ *The Transition of Military Veterans from Active Service to Civilian Life*. The NATO Science and Technology Organization. URL: <https://www.sto.nato.int/document/the-transition-of-military-veterans-from-active-service-to-civilian-life-2/>

підтримку ветеранів та їх сімей. Програма Corporate Fellowship Program, що є частиною ініціативи Hiring Our Heroes, розроблена спеціально для військовослужбовців, які готуються до звільнення з військової служби. Зазвичай програма орієнтована на військовослужбовців вищого та середнього рангу, які мають значний досвід лідерства і управління. Перед початком стажування учасники проходять орієнтаційні сесії, де їм допомагають визначити їхні професійні інтереси та цілі. Ветерани отримують тренінги з цивільних бізнес-навичок, таких як корпоративне спілкування, основи бізнес-аналізу, керування проектами та інше. Програма триває 12 тижнів, протягом яких учасники працюють на повністю оплачуваних позиціях у цивільних компаніях. Стажування дозволяє учасникам застосувати свої військові навички в цивільному середовищі, набувати нових знань і формувати професійні зв'язки.

Ще однією програмою є Veterans Educational Assistance Program (VEAP), яка сприяє продовженню освіти ветеранів, фінансуючи їх навчання у коледжах, технічних школах та професійних тренінгах. Ця програма може включати як традиційне академічне навчання, так і сертифікаційні курси з технічних спеціальностей. Програма GI Bill забезпечує фінансування освіти для ветеранів, що дозволяє їм отримати спеціалізації в управлінні безпекою, праві або інженерії¹⁸.

У Канаді процес переходу військовослужбовців Збройних сил Канади до цивільного життя не регулюється єдиним централізованим законом, а забезпечується комплексом послуг, які спільно адмініструють Збройні сили та Міністерство у справах ветеранів. Існує 13 основних напрямів, які забезпечують персоналізовану підтримку та комплексний підхід до професійного, медичного, фінансового та сімейного переходу, з особливим

акцентом на підтримку поранених, травмованих та членів їхніх родин. Наприклад, діє програма Hire a Veteran, яка одночасно націлена на підтримку ветеранів та роботодавців. Програма Hire a Veteran є частиною ширшої ініціативи зі залучення та підтримки ветеранів у їх переході від військової до цивільної кар'єри. Ця програма спрямована на використання унікальних навичок та досвіду, які ветерани набувають під час служби, та на підвищення їхніх шансів на успішне працевлаштування на цивільному ринку праці¹⁹.

В Ізраїлі діє одна з найефективніших у світі систем реабілітації та адаптації військовослужбовців, яка також базується на комплексному підході: фізичному відновленні, психологічній допомозі, професійній переорієнтації та соціальній інтеграції. Координуючу роль у сфері ветеранської політики відіграє Міністерство оборони Ізраїлю, в структурі якого функціонує спеціалізований Департамент реабілітації, який відповідає за реалізацію державних програм підтримки ветеранів, зокрема осіб з інвалідністю внаслідок війни, поранених військовослужбовців та осіб, які зазнали психологічних травм під час проходження служби. Одним із ключових напрямів ветеранської політики є забезпечення економічної самостійності ветеранів. Держава реалізує програми професійної перепідготовки, підтримки здобуття вищої освіти та сприяння працевлаштуванню осіб із військовим досвідом. Ветерани мають можливість отримувати державні гранти на навчання, пільгові кредити для започаткування власної справи, а також користуватися спеціальними програмами адаптації на ринку праці²⁰.

У Франції військовослужбовцям, які потребують підтримки у професійній адаптації та перекваліфікації у зв'язку з пораненням чи інвалідністю, отриманими під час служби, Оборонне агентство з питань перекваліфікації,

---

¹⁸ Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/>

¹⁹ Там само

²⁰ Чернобук В.В. Реалізація ветеранської політики: досвід Ізраїлю. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2026. Вип.2. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.11>

яке є частиною Міністерства оборони, надає безплатні консультації, підтримку й навчальні курси для ветеранів, чоловіків і дружин осіб, які залишили службу, впродовж необмеженого періоду²¹.

Важливо також звернути увагу на досвід Великобританії, яка на сьогодні має досить високі показники ефективності реалізації власної політики підтримки ветеранів. Зокрема, програма Career Transition Partnership допомагає ветеранам знаходити нову роботу після служби. Програма працює з широким спектром роботодавців, щоб створити можливості для ветеранів і надає спеціалізовані тренінги, які допомагають адаптувати військові навички до цивільних вимог.

Високий рівень економічного та соціального розвитку дозволяє країні сконцентрувати свої зусилля на вдосконаленні вже існуючих систем надання послуг та практик, адаптуючи їх до потреб ветеранів. Таким чином держава перейняла на себе, окрім інших, частково консультаційну, комунікативну та захисну функції. Це створило умови задля забезпечення потреб ветеранів та їх реабілітації навіть в умовах ув'язнення. Велика роль при цьому надається міжвідомчій взаємодії та співпраці з громадським сектором, зокрема для того, щоб усі можливі послуги для ветеранів були зрозумілими та легкодоступними²².

Також слід зазначити, що західні системи безпеки активно інтегрують ветеранів через механізми професійної перепідготовки, у межах яких бойовий досвід трансформується в цивільні компетентності. Країни ЄС та НАТО розглядають бойовий досвід ветеранів як стратегічний ресурс для зміцнення національної стійкості та обороноздатності.

²¹ The Transition of Military Veterans from Active Service to Civilian Life. The NATO Science and Technology Organization. URL: [https://publications.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-263/\\$STR-HFM-263-ALL.pdf](https://publications.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-263/$STR-HFM-263-ALL.pdf)

²² Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/>

Одним із ключових підходів є концепція Military Career Transition, яка передбачає системне переведення військовослужбовців на цивільні або напіввійськові посади, де їхні навички можуть бути максимально ефективно використані. Це відкриває можливості для застосування набутого досвіду в суміжних сферах, зокрема в правоохоронних органах, приватному секторі безпеки, захисті критичної інфраструктури, кібербезпеці та логістиці в умовах підвищеного ризику.

Зокрема, у Великій Британії та США колишні військовослужбовці активно залучаються як інструктори та розробники військових доктрин, що сприяє оперативній адаптації досвіду сучасних збройних конфліктів у системи підготовки особового складу.

НАТО також використовує мережу центрів для адаптації військового досвіду до сучасних стандартів безпеки, зокрема:

– NATO School Oberammergau (курси з оперативного планування, цивільної готовності та цивільно-військового співробітництва для військового та цивільного персоналу);

– Partnership Training and Education Centres (мережа з 36 центрів, що проводять навчання з інтегрованої безпеки, боротьби з тероризмом та енергетичної безпеки, залучаючи досвід ветеранів країн-партнерів);

– NATO Young Professionals Programme (трирічна ротацийна програма, що дозволяє фахівцям (зокрема колишнім військовим) працювати в різних органах НАТО по всьому світу, спрямована на залучення талантів до цивільних посад у структурі Альянсу);

– Defence Education Enhancement Programme (програма підтримки оборонної освіти, яка допомагає адаптувати досвід ветеранів до освітніх планів військових вишів у країнах-партнерах) та інші²³.

Також, ветерани залучаються до: цивільного захисту (допомога цивільній владі під час надзвичайних ситуацій, де потрібні навички

Державна політика щодо ветеранів війни: Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-dopovid.pdf>

швидкого розгортання та керування в умовах хаосу); захисту критичної інфраструктури (використання ветеранів для моніторингу та фізичного захисту об'єктів енергетики, транспорту та цифрової інфраструктури).

Країни НАТО, такі як Данія чи США, застосовують інтегрований підхід до реінтеграції ветеранів, який поєднує психологічну реабілітацію з професійною адаптацією, що дозволяє ветерану залишатися конкурентоспроможним на ринку праці в секторі оборони.

У країнах ЄС, зокрема у Франції та Данії, діють механізми визнання військових кваліфікацій, що прирівнюють їх до цивільних стандартів (зі спрощеним або адаптованим підтвердженням кваліфікацій на основі військового досвіду). Наприклад, у Франції використовується процедура VAE (Validation des acquis de l'expérience – Підтвердження набутого досвіду), яка дозволяє ветеранам офіційно підтвердити набуті під час служби компетентності та обіймати посади в поліції чи державному секторі без додаткового навчання. У Данії військовий досвід враховується при працевлаштуванні в службах цивільного захисту та безпеки, зокрема через системи оцінювання компетентностей. Подібні підходи застосовуються також у Німеччині та Нідерландах. Це дозволяє мінімізувати потребу в повторній сертифікації та пришвидшує інтеграцію ветеранів у цивільний сектор²⁴.

Загалом реінтеграція ветеранів, які повертаються з війни, є складним і багатовимірним процесом, що потребує комплексного підходу з боку держави та суспільства. Ветерани стикаються з низкою викликів у процесі повернення до цивільного

життя, зокрема психологічними, соціальними та економічними труднощами. У зв'язку з цим формування цілісної системи підтримки, що включає професійну перепідготовку, фінансову підтримку освіти, співпрацю з роботодавцями, менторські програми та врахування гендерних аспектів, є важливою передумовою їх успішної соціальної інтеграції та стабільності.

У цьому контексті міжнародний досвід реінтеграції ветеранів є цінним орієнтиром для України та може сприяти вдосконаленню національних підходів до інтеграції цієї категорії громадян у суспільство.

Отже, ухвалення Закону України «Про внесення зміни до статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції» є важливим кроком у посиленні підтримки ветеранів війни та осіб, які брали безпосередню участь у захисті України. Реалізація цього Закону створює передумови для розширення можливостей працевлаштування ветеранів та ефективного використання їхнього бойового досвіду в системі Національної поліції.

Водночас зазначені зміни мають значний соціальний потенціал, однак, потребують чітко визначених критеріїв реалізації та ефективних механізмів контролю з метою недопущення зниження стандартів безпеки або виникнення необґрунтованих преференцій. Важливим також є встановлення чіткого переліку посад і системи моніторингу дотримання вимог.

Окрім того, впровадження цих змін сприятиме гармонізації української ветеранської політики з загальноприйнятими підходами та стандартами, що застосовуються в державах-членах НАТО та Європейського Союзу.

---

²⁴ Державна політика щодо ветеранів війни: Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-dopovid.pdf>

Д. Волошин, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Законодавче регулювання ШІ в ЄС: аналіз AI Act та практика державного контролю

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) супроводжується не лише розширенням їх практичного застосування, але й зростанням ризиків для прав людини, безпеки та демократичних процесів. Відсутність чітких правових рамок на початкових етапах розвитку цих технологій зумовила необхідність формування комплексного підходу до їх регулювання. Активне формування підходів до правового регулювання ШІ в Європі розпочалося ще у 2018 р. Одними з ключових результатів цього процесу та важливими кроками у вирішенні окреслених проблем стали ухвалення Конвенції зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права (далі – Конвенція) та Artificial Intelligence Act, тобто Закон про ШІ (далі – AI Act).

Протягом останніх років у європейських державах з'являлося дедалі більше документів, що частково регулювали порядок функціонування ШІ. Проте актуальним лишалось питання розробки єдиного акту, який встановив би загальний стандарт для ШІ систем. Для того, щоб розпочати процес його розробки, в Раді Європи сформували Комітет зі штучного інтелекту (далі – Комітет), який з 2021 р. працював над Конвенцією. І 17 травня 2024 р. Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Конвенцію зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права. Вона стала першим договором у сфері штучного інтелекту, відкритим для всіх держав світу²⁵. Прийняття цього документа обумовило перехід від рекомендаційних та етичних підходів («м'якого права») до формування імперативних норм, у межах яких розвиток і застосування ШІ підпорядковуються міжнародно-правовим нормам²⁶.

²⁵ Петрів О. Від гучних заяв до практики: реалії регулювання штучного інтелекту. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/regulyvannya-shtuchnogo-intelektu/>

Положення цієї Конвенції спрямовані на забезпечення того, щоб діяльність протягом життєвого циклу систем штучного інтелекту повністю відповідала правам людини, демократії та верховенству права. Крім того, Конвенція має на меті захищати права людини, демократію та верховенство права, а також сприяти підвищенню довіри до систем штучного інтелекту. Для досягнення цієї мети Конвенція визначає такі основні завдання та напрямки дій: створення глобальної правової бази; управління ризиками та вирішення проблем; впровадження національних заходів; захист від дискримінації та збереження приватності; забезпечення прозорості та нагляду; стимулювання безпечних інновацій; підвищення цифрової грамотності; міжнародне співробітництво²⁷. Тобто головна ціль Конвенції це прагнення до збалансування технологічного прогресу із захистом фундаментальних прав людини та демократичних інститутів.

Згідно зі ст. 3, сфера застосування Конвенції охоплює діяльність протягом усього життєвого циклу систем штучного інтелекту і поширюється на: державні органи; приватні організації чи осіб, якщо вони виконують завдання або діють від імені державних органів; інших приватних суб'єктів. Водночас Конвенція встановлює чіткі винятки і не поширюється на: діяльність, яка здійснюється в інтересах національної безпеки (за умови, що

²⁶ Берназюк І. М. Рамкова Конвенція Ради Європи про штучний інтелект у контексті захисту прав людини: виклики та значення для України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 3.93 (2026): С. 18-30. С. 19

²⁷ Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права. (Страсбург, 17 травня 2024 року). URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh._prava.pdf

вона відповідає міжнародному праву та поважає демократичні інститути); будь-які питання, що стосуються національної оборони; досліджень і розробок, що стосуються систем штучного інтелекту, які ще не стали доступними для використання, якщо тільки випробування або подібна діяльність не здійснюються таким чином, що вони можуть завдати шкоди правам людини, демократії і верховенству права²⁸.

Для того, щоб у приватній та державній сфері на ринку ЄС розроблялись та застосовувались надійні та безпечні системи ШІ 13 березня 2024 р. у Європарламенті в Страсбурзі проголосували за AI Act, що має регулювати використання систем штучного інтелекту, які функціонують в Європейському Союзі. AI Act регулює системи ШІ залежно від їхнього рівня ризику та впливу²⁹.

А вже 2 серпня 2025 р., набули чинності вимоги до прозорості для універсальних моделей штучного інтелекту (ШІ). Зокрема згідно з новими правилами, постачальники таких додатків, як ChatGPT та Gemini, повинні розкривати, як працюють їхні системи та на яких даних вони навчалися. Серед іншого, нові правила ЄС мають на меті посилити захист авторських прав³⁰. Також Закон має суттєвий вплив на американських технологічних гігантів, зокрема Microsoft, Google, Amazon, Apple та Meta. Дія Закону поширюється за межі ЄС, впливаючи на будь-яку організацію, що здійснює діяльність або має вплив на території ЄС³¹.

---

²⁸ Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права. (Страсбург, 17 травня 2024 року). URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh_prava.pdf

²⁹ Європарламент ухвалив перший у світі Закон про штучний інтелект. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/eu-zakon-pro-shtuchnyi-intelekt/>

³⁰ Худякова О. У ЄС почали діяти вимоги до прозорості штучного інтелекту. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/u-es-nabuli-cinnosti-vimogi-do-prozorosti-stuchnogo-intelektu/a-73509162>

Дослідники з галузі права зазначають, що AI Act є першою в світі спробою створення всеохоплюючої регуляторної рамки для ШІ-систем. Особливістю європейського підходу є його превентивний характер та чітка орієнтація на захист фундаментальних прав громадян³².

На сьогодні ЄС виступає глобальним лідером у сфері цифрового регулювання, прикладом чого є прийняття у 2016 році та набуття чинності 25 травня 2018 р. Загального регламенту про захист даних (General Data Protection Regulation, далі – GDPR), який спрямований на захист фізичних осіб стосовно обробки їх персональних даних та вільний рух таких даних³³. Він встановлює принципи роботи з даними; особливості згоди користувачів на таку обробку; права користувачів щодо їх персональних даних; деталізує порядок збору, обробки та зберігання таких даних для контролюючих організацій та ін.

Окремої уваги заслуговує відповідальність за порушення GDPR, адже санкції досить суворі. До прикладу, покарання за порушення встановлених вимог може бути у вигляді штрафу до 4 % світового річного обороту компанії або ж до 20 млн євро. GDPR застосовується до компаній та організацій, що, в процесі їх функціонування, здійснюють збір, обробку та зберігання персональних даних громадян ЄС, а також у випадках, коли така компанія чи організація знаходиться в межах

---

³¹ Закон про штучний інтелект в ЄС набув чинності: за порушення на компанії чекатимуть штрафи до 7 % річного доходу. Fintech Insider. URL: <https://fintechinsider.com.ua/zakon-pro-shtuchnyj-intelekt-v-yes-nabuv-chynnosti-za-porushennya-na-kompaniyi-chekatymut-shtrafy-do-7-richnogo-dohodu/>

³² Гаркуша А. О. Міжнародно-правові тенденції регулювання штучного інтелекту: комплексний аналіз та практика застосування. Полтавський правовий часопис 1 (2024): 142-158. С. 147.

³³ Петрів О. Спесивцева О. Міжнародні підходи до розвитку ШІ та принципів відповідальності за використання: висновки для України. Центр демократії та верховенства. URL: <https://analytics.intsecurity.org/mizhnarodni-pidhody-rozvytku-shi/>

ЄС, незалежно від того, чи опрацювання персональних даних здійснюється в межах ЄС чи поза межами ЄС, а також незалежно від суб'єктів, персональні дані яких обробляються. Перевагою провадження правил GDPR є формування ділової репутації компанії як такої, що цінує персональні дані своїх клієнтів. Окрім цього, забезпечення безпеки даних надасть можливість уникнути фінансових та економічних втрат у майбутньому³⁴.

На відміну від підходів, закладених у GDPR, сфера застосування AI Act має більш диференційований характер і не охоплює всі системи штучного інтелекту. Зокрема, він поширюється не на всі системи ШІ. Системи, які випускаються на ринок, вводяться в експлуатацію або використовуються для військових, оборонних або національних цілей безпеки, виключені зі сфери його застосування незалежно від того, який тип суб'єкта здійснює таку діяльність (державний чи приватний суб'єкт). Національна безпека залишається виключною відповідальністю держав-членів відповідно до ст. 4 (2) Договору про ЄС. Проте якщо така система ШІ (що розроблена та використовується для військових, оборонних або національних цілей безпеки) використовується одночасно і поза цими цілями (наприклад, для цивільних або гуманітарних цілей, цілей правоохоронної діяльності або громадської безпеки), така система підпадає під дію AI Act. У такому випадку, суб'єкт, який використовує систему ШІ для інших цілей, ніж військові, оборонні або національної безпеки, повинен забезпечити відповідність систем ШІ вимогам AI Act³⁵.

Документ має чітку ієрархічну структуру і складається із трьох основних блоків: вступної

частини, основних нормативних розділів та додатків. Зокрема, основна нормативна частина складається з 13 розділів та охоплює ключові аспекти правового регулювання ШІ, зокрема від загальних положень та заборонених практик до правил класифікації високоризикових систем та встановлення вимог регулювання до них; встановлює вимоги щодо прозорості та регулювання класифікації великих ШІ моделей; визначає обов'язки їх провайдерів та застосування відповідних кодексів практик³⁶.

Зокрема, основні положення цього законодавчого акту передбачають:

1. Визначення рівнів ризику систем ШІ.
2. Введення обов'язкової сертифікації для певних систем ШІ. До таких систем належать, наприклад, системи біометричної ідентифікації, критичної інфраструктури, освітні або професійні оцінювальні системи.
3. Встановлення вимог для певних систем ШІ щодо необхідності інформування користувачів про те, що вони взаємодіють з системою ШІ, а не людиною.
4. Встановлення правил прозорості для систем ШІ, призначених для взаємодії з фізичними особами, систем розпізнавання емоцій, а також систем ШІ, які використовуються для створення або оброблення зображень, аудіо – або відеоконтенту.
5. Створення єдиного європейського ринку ШІ. Це передбачає введення єдиних правил для роботи з технологіями ШІ на території ЄС, що сприятиме вільному руху систем ШІ та послуг на європейському ринку.
6. Заборону на використання певних методів штучного інтелекту³⁷.

³⁴ Бирлад Ю. Що таке GDPR та чи варто його виконувати поза межами ЄС. Адвокатське об'єднання Бачинський та партнери. URL: <https://legalaid.ua/ua/shho-take-gdpr/>

³⁵ Петрів О. Спесивцева О. Міжнародні підходи до розвитку ШІ та принципів відповідальності за використання: висновки для України. Центр демократії та верховенства. URL: <https://analytics.intsecurity.org/mizhnarodni-pidhody-rozvytku-shi/>

³⁶ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union, L series. 2024/1689, 12 July 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689

³⁷ Петрів О. Штучний інтелект та Artificial Intelligence Act: час для юридичних рамок. Центр демократії та верховенства. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/artificial-intelligence-act/>

Зокрема, положення AI Act поширюються на розробників і постачальників систем та моделей штучного інтелекту, продукція яких виводиться на ринок Європейського Союзу або використовується в його межах, незалежно від їхнього фактичного місцезнаходження.

Щодо суб'єктів, до яких він застосовується, то їхнє коло визначено в ч. 1 ст. 2 Регламенту, а саме:

- постачальники, що розміщують на ринку або вводять в експлуатацію системи штучного інтелекту, або розміщують на ринку моделі штучного інтелекту загального призначення в Союзі, незалежно від того, чи ці постачальники зареєстровані або розташовані в Союзі, чи в третій країні;

- розгортачі систем штучного інтелекту, які мають місцезнаходження або розташовані в Союзі;

- постачальники та розгортачі систем штучного інтелекту, які мають місцезнаходження або розташовані в третій країні, де результат, вироблений системою штучного інтелекту, використовується в Союзі;

- імпортери та дистриб'ютори систем штучного інтелекту;

- виробники продукції, що розміщують на ринку або вводять в експлуатацію систему штучного інтелекту разом зі своїм продуктом та під своїм ім'ям або торговою маркою;

- уповноважені представники постачальників, які не зареєстровані в Союзі;

- зацікавлені особи, які розташовані в Союзі³⁸.

Визначальною особливістю AI Act є запровадження ризик-орієнтованого підходу до регулювання штучного інтелекту. У межах цього підходу всі системи штучного інтелекту класифікуються залежно від рівня ризику, який вони становлять для особи та суспільства, що, в свою чергу, визначає обсяг правових вимог та обмежень щодо їх використання. Зокрема серед них виділяють:

³⁸ Забоклицький, І. І. Акт про Штучний Інтелект (Artificial Intelligence Act, AI Act) як основа правового регулювання штучного інтелекту в ЄС: огляд основних положень. Аналітично-порівняльне правознавство 3.3 (2025): 282-286.

- Мінімальний ризик. До нього належать елементи ШІ, інтегровані в інші програмні продукти, наприклад ШІ в комп'ютерних іграх або спам-фільтри. Діяльність таких систем не регулюється Актом, але може регулюватися використання систем ШІ для особистих потреб, не пов'язаних з професійним використанням іншим законодавством ЄС. Також не регулюється використання систем ШІ для особистих потреб, не пов'язаних з професійним використанням.

- Обмежений ризик. Люди повинні бути чітко проінформовані коли вони взаємодіють із ШІ (наприклад, із чат-ботами). Системи, що генерують аудіо-, відео-, чи текстовий контент повинні маркувати результати у машиночитувальному форматі, як штучно згенеровані³⁹.

- Високий ризик. Це системи біометричної ідентифікації, системи, які використовуються в критичній інфраструктурі, системи освіти, управління персоналом, державних послуг тощо⁴⁰. Системи ШІ з високим ризиком (які можуть загрожувати безпеці чи правам людей) дозволені, але підлягають суворим вимогам контролю – виробники та користувачі таких систем мають забезпечити відповідність цілої низки критеріїв. До прикладу це стосується управління даними, їх прозорість, можливість контролю людиною, кібербезпека тощо). До високоризикових віднесено ШІ у восьми сферах, включаючи критично важливі галузі як от медицина, транспорт, зайнятість та освіта. Наприклад, системи ШІ, що використовуються для прийняття рішень щодо доступу до освіти або оцінювання здобувачів освіти/учнів, визначено як високоризикові (Додаток III до Акту ЄС про ШІ). Це означає, що якщо заклад освіти застосовує алгоритм для відбору абітурієнтів, або школа – для автоматичного виставлення оцінок, такі системи повинні пройти оцінку

³⁹ Акт Європейського Союзу про штучний інтелект. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alerts-2024-08-12.html>

⁴⁰ Заборона неприйнятних практик використання штучного інтелекту в ЄС. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alert-2025-02-13.html>

відповідності вимогам: мати якісні тренувальні дані, документацію, забезпечувати можливість перевірки результатів людиною тощо⁴¹.

– Неприйнятний ризик (Заборонені практики ШІ). Акт забороняє такі системи (наприклад, системи соціального рейтингування, створені для маніпуляцій людьми, нецільове збирання зображень обличчя)⁴².

Зокрема, розділ, що регулює такі high-risk системи ШІ є одним із найбільших. У ньому визначається, що high-risk ШІ використовується в критичних сферах, таких як системи прийняття рішень у судових процесах, оцінки ризику в банківській сфері, контролю за працівниками, та біометричні системи ідентифікації. AI Act вимагає від розробників ШІ систем високого ризику дотримуватися строгих вимог щодо безпеки, прозорості та етичності.

Системи цієї категорії поділяються на вісім основних груп, які:

1. Використовують біометричну ідентифікацію.

2. Застосовуються у критичній інфраструктурі (наприклад, транспорт), що може поставити під загрозу життя і здоров'я громадян.

3. Визначають доступ до освіти або оцінюють студентів (наприклад, підрахунок балів на іспитах).

4. Використовуються під час прийому на роботу, або приймають рішення щодо просування по службі, розірвання контрактів чи розподілу завдань (наприклад, програмне забезпечення для сортування резюме для процедур найму на роботу).

⁴¹ Акт ЄС про штучний інтелект (EU AI Act). Курс «Застосування штучного інтелекту у сфері П(ПТ) О», модуль «Етика, регулювання та відповідальне використання ШІ». Професійна освіта онлайн. URL: https://profosvita.online/courses/course-v1:Profosvita+CM-R042-OEP+2025/courseware/cf537a87f29c45d3ba401b3e098a2e03/6729e9d50767490e8b0e5c4db02bb943/3?activate_block_id=block-v1%3AProfosvita%2BCM-R042-OEP%2B2025%2Btype%40vertical%2Bblock%40f12ab6f7bb8c4629996f08582fda5e6d

⁴² Акт Європейського Союзу про штучний інтелект. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alerts-2024-08-12.html>

5. Застосовуються під час надання приватних та державних послуг (наприклад, кредитний скоринг, який позбавляє громадян можливості отримати кредит).

6. Використовуються в правоохоронних органах, які можуть втручатися у фундаментальні права людей (наприклад, оцінка достовірності доказів).

7. Використовуються під час організації міграційних процесів, надання притулку або прикордонного контролю. Наприклад, застосування ШІ в поліграфіях чи подібних інструментах для виявлення емоційного стану особи, перевірки автентичності проїзних документів.

8. Допомагають у роботі судових систем та забезпечують різні демократичні процеси. Призначені для допомоги судовим органам у дослідженні фактів та законів, а також у застосуванні Закону в різних ситуаціях.

Ці системи ШІ повинні будуть відповідати низці обов'язкових вимог та пройти процедури оцінки відповідності, перш ніж вони зможуть потрапити на ринок ЄС⁴³.

Також AI-акт встановлює особливі вимоги до постачальників цих систем. Як приклад, перед тим як випустити на ринок або ввести в експлуатацію систему ШІ високого ризику, необхідно скласти технічну документацію. Крім того, дана документація має постійно оновлюватись відповідно до змін, що вносяться в системі протягом її життєвого циклу.

Акт також містить обов'язки і для користувачів ШІ-систем, які використовують їх у професійній діяльності. Перед тим як використовувати високоризикову систему штучного інтелекту на робочому місці, роботодавці повинні повідомити про це працівників⁴⁴. Користувачі повинні нести відповідальність за те, щоб

⁴³ Петрів О. Штучний інтелект та Artificial Intelligence Act: час для юридичних рамок. Центр демократії та верховенства. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/artificial-intelligence-act/>

⁴⁴ Європарламент ухвалив перший ШІ-акт: які вимоги для бізнесу. Barbashyn law firm. URL: <https://barbashyn.law/statti/evroparlament-uhvalyv-pershij-shi-akt-yaki-vymogy-dlya-biznesu/>

система штучного інтелекту використовувалася належним чином попри те, якщо постачальник виконав свою частину роботи. Основне завдання як користувача полягає не в тому, щоб зрозуміти, як працює алгоритм, а в тому, щоб переконатися, що його використання є правильним, контрольованим і прозорим⁴⁵.

Відповідно до положень AI-акту до користувачів систем штучного інтелекту встановлюється низка обов'язкових вимог, спрямованих на забезпечення безпечного та відповідального їх застосування, зокрема серед них:

- використання відповідно до інструкцій дотримуючись вказівок виробника;

- контроль з боку людини. Особливо у системах з високим рівнем ризику завжди має бути присутня людина, здатна здійснювати контроль та втручатися;

- моніторинг продуктивності. Перевірка, чи система працює належним чином, та повідомлення постачальника про можливі відхилення від норми;

- зберігання журналів. Для систем з високим рівнем ризику зберігання журналів роботи є обов'язковим⁴⁶.

Окремим важливим елементом правового механізму, передбаченого Законом ЄС про ШІ є система санкцій. Акт встановлює трирівневу модель покарань, що диференціюється залежно від характеру та серйозності порушення. Зокрема:

- до першого рівня відноситься недотримання заборонених практик ШІ, що передбачають найсерйозніші порушення, такі як використання підсвідомих методів маніпулювання або використання вразливостей певних груп, за що передбачено штрафи до 30 млн євро або 6 % річного обороту компанії в усьому світі, залежно від того, що більше;

---

⁴⁵ Практичний посібник з Європейського закону про штучний інтелект для малих та середніх підприємств: що зміниться для вас. ELECTE. URL: <https://www.electe.net/uk/post/european-ai-act>

⁴⁶ Практичний посібник з Європейського закону про штучний інтелект для малих та середніх підприємств: що зміниться для вас. ELECTE. URL: <https://www.electe.net/uk/post/european-ai-act>

- другий рівень передбачає невідповідність вимогам до систем штучного інтелекту з високим ризиком, управління даними та зобов'язань щодо прозорості. Це стосується порушення вимог до систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику, таких як нездатність запровадити систему управління ризиками, незабезпечення високоякісних навчальних даних або порушення зобов'язань щодо управління даними та прозорості за що передбачено штрафи до 20 млн євро або 4 % річного обороту компанії в усьому світі, залежно від того, що більше;

- третій рівень передбачає недотримання зобов'язань щодо прозорості, це стосується порушень інших зобов'язань і вимог, таких як нерєєстрація системи штучного інтелекту в базі даних ЄС або відмова від співпраці з органами влади за що передбачено штрафи до 10 млн євро або 2 % річного обороту компанії в усьому світі, залежно від того, що більше⁴⁷.

Водночас, Закон ЄС про AI визначає загальні принципи визначення покарань, спрямовані на санкції, які є ефективними, стримуючими та пропорційними конкретним обставинам кожної справи. Приймаючи рішення про покарання, органи влади можуть враховувати різні фактори, такі як:

- особливості злочину, в тому числі характер, тяжкість і тривалість;

- чи було порушення навмисно чи через недбалість;

- заходи, вжиті правопорушником для пом'якшення негативного впливу;

- історія попередніх штрафів правопорушника;

- характеристики правопорушника, включаючи розмір, дохід і частку ринку;

- будь-які фінансові прибутки чи збитки в результаті порушення;

- якщо система штучного інтелекту використовувалася в професійних або особистих цілях.

---

⁴⁷ Ціна невідповідності: штрафні санкції Закону ЄС про штучний інтелект і як Shaip допомагає вам їх уникнути. Shaip by ubiquity. URL: <https://uk.shaip.com/blog/the-cost-of-non-compliance-eu-ai-act-penalties/>

Також Закон про ШІ використовує пропорційний підхід до малих і середніх підприємств (МСП) і стартапів, призначаючи менші штрафи залежно від їх розміру, інтересів і економічної життєздатності⁴⁸.

У контексті застосування європейського законодавства особливу увагу слід приділити практикам держав-членів ЄС щодо впровадження та нагляду за використанням ШІ. Так, наприклад, Італія випередила інших, ставши однією з перших країн, які інтегрували європейське законодавство у власне⁴⁹.

Зокрема, італійський закон встановлює конкретні правила для стратегічних секторів та вводить нові склади злочинів для боротьби з незаконним використанням штучного інтелекту. Було призначено два національні органи нагляду:

– AgID (Агентство з питань цифрової Італії): буде здійснювати загальний нагляд, проводити перевірки та застосовувати санкції;

– ACN (Агентство з національної кібербезпеки): буде контролювати питання кібербезпеки систем штучного інтелекту⁵⁰.

Прем'єр-міністр Італії Дж. Мелоні позиціонувала закон як такий, що встановлює «італійський шлях» управління штучним інтелектом, балансуючи технологічні інновації з культурною спадщиною та гуманістичними цінностями. Цей антропоцентричний підхід ставить людину в центр прийняття рішень щодо штучного інтелекту, водночас підкреслюючи етичні рамки, що зосереджені на правах та потребах людей. Законодавство інтегрується з ширшою стратегією цифрової трансформації

---

⁴⁸ Ціна невідповідності: штрафні санкції Закону ЄС про штучний інтелект і як Shaip допомагає вам їх уникнути. Shaip by ubiquity. URL: <https://uk.shaip.com/blog/the-cost-of-non-compliance-eu-ai-act-penalties/>

⁴⁹ Italy pioneers Europe's first national AI law amid regulatory tensions. European AI and Cloud Summit. URL: <https://cloudsummit.eu/blog/italy-pioneers-europe-first-national-ai-law>

⁵⁰ Практичний посібник з Європейського закону про штучний інтелект для малих та середніх підприємств: що зміниться для вас. ELECTE. URL: <https://www.electe.net/uk/post/european-ai-act>

Італії, включаючи розробку італійськомовних моделей штучного інтелекту в рамках проекту Minerva та співпрацю з NVIDIA щодо місцевих можливостей штучного інтелекту. Під час головування Італії в G7 у 2024 р. вплив штучного інтелекту на робочі місця та нерівність став центральним питанням, що сприяло розвитку спільних рамок управління для розвитку штучного інтелекту⁵¹.

Італійський закон запроваджує безпрецедентні кримінальні покарання за зловживання штучним інтелектом, включаючи позбавлення волі на строк від 1 до 5 років за незаконне розповсюдження шкідливого контенту, створеного штучним інтелектом, зокрема діпфейків, які завдають несправедливої шкоди. Коли ШІ сприяє традиційним злочинам, таким як шахрайство, крадіжка особистих даних або відмивання грошей, покарання збільшуються на одну третину як обтяжуюча обставина. Також Закон вимагає батьківської згоди для дітей віком до 14 років на доступ до послуг штучного інтелекту, встановлюючи посилений захист конфіденційності спеціально для неповнолітніх⁵².

Щодо державного регулювання використання ШІ, то Іспанія стала однією з перших країн ЄС, яка запровадила правила блоку, які вважаються більш всеосяжними. Як наголосив міністр, будь-хто може стати жертвою дипфейку – відео чи фото, спотворених за допомогою алгоритмів ШІ та представлених як справжні. Іспанський законопроект, який має бути схвалений нижньою палатою, класифікує недотримання належного маркування контенту, створеного штучним інтелектом, як «серйозне правопорушення». Це передбачає штраф до 38,2 млн дол. або 7 % глобального річного обороту компанії. Законопроект також забороняє використання підсвідомих технік – звуків і зображень, які є

---

⁵¹ Italy pioneers Europe's first national AI law amid regulatory tensions. European AI and Cloud Summit. URL: <https://cloudsummit.eu/blog/italy-pioneers-europe-first-national-ai-law>

⁵² Italy pioneers Europe's first national AI law amid regulatory tensions. European AI and Cloud Summit. URL: <https://cloudsummit.eu/blog/italy-pioneers-europe-first-national-ai-law>

непомітними, – для маніпулювання вразливими групами людей. Контроль за дотриманням нових правил входить до компетенції новоствореного агентства з нагляду за штучним інтелектом AESIA⁵³.

Німеччина офіційно запроваджує обов'язкову сертифікацію всіх систем штучного інтелекту, що використовуються у державному секторі, щоб підвищити безпеку, прозорість і відповідність етичним стандартам. Нові правила передбачають оцінку алгоритмічної безпеки, прозорості рішень та відповідності GDPR, а також перевірку на запобігання дискримінаційним та упередженим результатам. Сертифікація охоплює адміністративні послуги, соціальні системи, правоохоронні органи та інші державні структури, де застосовуються AI-технології. Влада Німеччини підкреслила, що це зробить країну однією з перших у ЄС, яка формально регулює ШІ у державному секторі. Експерти прогнозують, що сертифікація може стати моделлю для приватного сектору та інших країн Європи, встановлюючи новий стандарт безпечного та етичного використання AI⁵⁴.

Франція позиціонує себе як ключовий гравець у галузі ШІ та нових технологій. Завдяки високому рівню академічної та наукової традиції, вона змогла розвинути динамічну та інноваційну екосистему, яка підтримується державними та приватними ініціативами. Національна стратегія з розвитку штучного інтелекту (SNIA), започаткована у 2018 р. та посилена планом France 2030, ілюструє прагнення країни стати європейським та світовим лідером у цій галузі⁵⁵. Франція обрала

децентралізовану організацію ринкового нагляду, що базується на органах, вже визначених операторами, з координацією під керівництвом Міністерства економіки та централізованим забезпеченням технічної експертизи, необхідної для завдань з оцінки відповідності, що виконуються органами з контролю за ринком (MSA). Однак незважаючи на публікацію проєкту призначення органів управління наглядом за дотриманням нормативних актів (MSA), прогрес у впровадженні Закону ЄС про ШІ у Франції залишається неясним і особливо затримується. Франція все ще є однією з держав, які ще не призначили свої національні компетентні органи більш ніж через п'ять місяців після закінчення терміну, встановленого Законом ЄС про ШІ⁵⁶.

Польща перебуває в процесі прийняття національного закону на доповнення до Закону ЄС про ШІ («Проєкт закону про системи штучного інтелекту»). Найновіший проєкт від 18 листопада 2025 р., але він навіть не перебуває на законодавчому етапі парламенту. Наразі в Польщі немає спеціально створеного місцевого органу влади чи регулятора, відповідального за нагляд за ШІ, окрім органів/регуляторів ЄС. Однак Польща перебуває в процесі створення спеціалізованого органу під назвою Комісія з питань розвитку та безпеки штучного інтелекту (Komisja Rozwoju i Bezpieczeństwa Sztucznej Inteligencji – KRiBSI). Ключові завдання, покладені на Комісію, включатимуть:

- проведення ринкового нагляду за системами штучного інтелекту;
- бути центральним контактним пунктом, призначеним Законом ЄС про ШІ;
- надання окремих думок, пояснень та тлумачень;
- обробка звітів та скарг про інциденти;
- проведення перевірок та забезпечення дотримання правил ЄС щодо штучного інтелекту;

⁵³ Тарасова Д. Іспанія запроваджує штрафи до \$38 млн за відсутність маркування контенту, створеного ШІ. Еспресо. URL: <https://espresso.tv/tekhnologiyi-ispaniya-zaprovadzhue-shtrafi-do-38-mln-za-vidsutnist-markuvannya-kontentu-stvorenogo-shi>

⁵⁴ Щукіна А. Німеччина ввела обов'язкову сертифікацію AI-систем у державному секторі. New Format. RL: <https://newformat.info/socium/nimechchyna-vvela-obov-iazkovu-sertyfikatsiiu-ai-system-u-derzhavnomu-sektori/>

⁵⁵ Загальний огляд Франції в галузі штучного інтелекту та нових технологій. Actualités IA récentes. URL: <https://www.actuia.com/uk/actors/france/>

⁵⁶ EU AI Act Implementation: France Still Without Designated National Competent Authorities. AI-regulation.com. URL: <https://ai-regulation.com/eu-ai-act-implementation-france-still-without-designated-national-competent-authorities/>

– співпраця з ключовими національними та європейськими органами тощо.

Водночас ефективність функціонування зазначеної інституційної системи значною мірою залежить від координаційної ролі центральних органів державної влади. Міністр цифровізації відіграє центральну роль у формуванні політики та регулювання штучного інтелекту в Польщі. Зокрема, йому доручено підготувати та прийняти проєкт Закону про системи штучного інтелекту. Крім того, нещодавно було опубліковано оновлену версію Політики розвитку штучного інтелекту в Польщі до 2030 р., яка визначає раціональний напрямок розвитку штучного інтелекту в Польщі на найближчі роки. Міністерство також створило консультативну групу з питань програмного забезпечення/штучного інтелекту, що складається з польських експертів з питань штучного інтелекту⁵⁷.

Аналіз європейського регулювання ШІ, зокрема положень AI Act свідчить про формування в ЄС комплексної та системної моделі правового регулювання штучного інтелекту, заснованої на ризик-орієнтованому підході. Особливістю цього Акта є його превентивний характер, що передбачає встановлення вимог до безпечності, прозорості та підзвітності ШІ-систем ще на етапі їх розробки та впровадження. Водночас ефективність його застосування значною мірою залежить від належної імплементації на національному рівні та функціонування інституційних механізмів контролю, що підтверджується практиками держав-членів ЄС. Подальший розвиток системи регулювання штучного інтелекту в Європі потребує узгодженості дій держав та вдосконалення механізмів реалізації.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА⁵⁸

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Ігнашук, кандидатка медичних наук, доцентка Школи управління в охороні здоров'я Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Медична реформа зробила ставку на первинку. Чи встигла за нею медична освіта?

Медична реформа 2018 року змінила логіку системи: у центрі опинився пацієнт, а його головним провідником став сімейний лікар. Через лікаря первинки відбувається перший контакт людини з системою охорони здоров'я, тут формується довіра, ухвалюють перші клінічні рішення і визначають подальший маршрут. Попри це, у медичній освіті сімейна медицина досі не посідає належного місця. Навчання продовжує орієнтуватися переважно на вузьку спеціалізацію, тоді як 60–80 % потреб населення має покривати саме первинна ланка.

⁵⁷ AI laws and regulation in Poland. CMS Law Tax Future. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/ai-regulation-scanner/poland>

⁵⁸ Збережено стиль і граматику оригіналу

Цю невідповідність прагне подолати нова Медична школа Києво-Могилянської академії та медичної мережі «Добробут» – програма, яка готуватиме лікарів відповідно до реальної логіки й потреб системи.

На початок 2026 року понад 30 мільйонів Українців уклали декларації з сімейним лікарем. Цей лікар координує маршрут, відповідає за профілактику і перші клінічні рішення. Реформа фінансування системи охорони здоров'я змінила логіку руху грошей, щоб забезпечити універсальне покриття медичною допомогою – тобто доступ до базових послуг для кожної людини без фінансових бар'єрів. У цій моделі саме первинна ланка стає точкою входу і основою системи.

І це відповідає реальній структурі потреб. Приблизно 90% звернень за медичною допомогою, за даними ВООЗ, пов'язані з

типовими запитами: підвищений тиск, біль у животі, хронічний кашель, сезонні інфекції. У країнах із розвинутою первинною ланкою саме вона покриває ці звернення. Це означає, що фундамент системи – не вузькоспеціалізовані центри, а лікарі загальної практики.

Сімейний лікар першим бачить зміни у стані здоров'я, відстежує динаміку, координує допомогу і приймає рішення, які визначають раннє виявлення хвороби або її діагностування на стадії ускладнень. Його робота – це управління здоров'ям людини в довгостроковій перспективі. Лікар забезпечує експертизу, навігацію та підтримку, а пацієнт – дотримується рекомендацій, стежить за своїм станом і вчасно звертається по допомогу. Саме така взаємодія дозволяє не лише лікувати, а й запобігати хворобам.

І саме тому первинна ланка – це також про профілактику і раннє виявлення захворювань. Це дозволяє уникнути ускладнень і дороговартісного стаціонарного лікування. Фактично це профілактика самої потреби звертатися до високоспеціалізованих клінік уже на стадії кризи.

З погляду управління ресурсами в охороні здоров'я, це означає, що найбільша частина лікарів у країні має бути підготована до широкого спектру клінічних ситуацій, а не лише до вузької спеціалізації. І саме до цієї ролі українська медична освіта готує недостатньо.

На рівні первинної ланки формується безперервність допомоги. Навіть коли до лікування долучаються вузькі спеціалісти, сімейний лікар залишається тим, хто тримає цілісну картину. Послідовність догляду, координація між різними рівнями системи та довготривалі стосунки з пацієнтом впливають на результат не менше, аніж окремі клінічні втручання.

Ця роль вимагає від лікаря широкої клінічної підготовки, системного мислення й уміння працювати з людиною в її соціальному та життєвому контексті. Саме тому дизайн процесу здобуття освіти майбутніми медиками має враховувати цю реальність: ставити акцент в освіті на координації, інтеграції й відповідальності за цілісність допомоги.

Гірше лікуєш – втрачаєш гроші: професор Гарвардської медшколи Сергій Мельничук про якість медицини у США й уроки для України

Але що відбувається у системі медичної освіти?

У 2019 році Україно-швейцарський проєкт «Розвиток медичної освіти» дослідив, як студенти й викладачі медичних університетів сприймають сімейну медицину. У дослідженні взяли участь п'ять українських медичних університетів. Результати були показовими: лише третина студентів вважала курс загальної практики обов'язковим для всіх і приблизно 20% випускників розглядали сімейну медицину як можливий професійний вибір.

Це не дивно, якщо врахувати, що загальну практику тоді викладали лише на шостому курсі – і тривало це всього один-два тижні. Для більшості студентів це вже запізно: рішення про майбутню спеціальність, зазвичай, ухвалюють раніше.

Повторне дослідження 2023–2024 років (звіт готується до публікації) показало незначне зростання інтересу до сімейної медицини, як професійного вибору – до близько 25%.

Прогрес є, але він повільний. І це свідчить про системну інерцію: освіта продовжує орієнтуватися на вузьку спеціалізацію, тоді як реальні потреби населення насамперед покриває первинна ланка.

Тому зміни мають починатися з освіти. Нова медична школа Могилянки і Добробуту будується з фокусом на загальну практику з першого курсу.

Студенти навчатимуться бачити не лише діагноз, а людину та фактори, які впливають на її здоров'я – соціальні, поведінкові, середовищні. У програмі будуть кардіологія, ревматологія та інші дисципліни, але клінічні підходи викладатимуться з позиції того, що має зробити сімейний лікар і коли доцільно залучити вузького спеціаліста.

Ми не обмежуємо студентів у виборі майбутньої спеціальності. Якщо випускник чи випускниця захоче стати кардіологом, шлях буде стандартним: інтернатура або загальнопрофільна спеціалізація (наприклад, з внутрішніх хвороб), а потім – спеціалізація з кардіології.

Випускники шестирічної програми не стають висококласними вузькими спеціалістами. Вони стають лікарями широкого профілю, готовими до подальшої спеціалізації, здатними працювати в команді та будувати довготривалі стосунки з пацієнтом заради його здоров'я.

Сімейна медицина – фундамент системи охорони здоров'я. Якщо ми прагнемо якісної, доступної й стійкої медицини, починати потрібно з підготовки тих, хто тримає її основу (https://lb.ua/blog/olena_ihnashchuk/735026_medichna_reforma_zrobila_stavku.html). – 2026. – 27.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Про причини податкових «баталій»

Податкова політика держави завжди у фокусі суспільної уваги. З різних причин. Тому що податки стосуються кожного і сплачувати їх – наш конституційний обов'язок. Сплата податків сьогодні для України – це питання фінансування потреб безпеки і оборони.

Це нормальний природний стан, коли навколо податків відбувається дискусія. Але в багатьох випадках зайвих публічних суперечок, тим більше за зачиненими дверима, що часто густо переходять у конфліктні ситуації, можна було б уникнути. Приклади всім відомі.

Найперше, що впадає в око – це те, що ми забуваємо, що складні соціально-економічні явища, податки у тому числі, мають декілька вимірів: щонайменше, політичний, науковий, прагматичний, соціальний тощо.

Коли відбувається обговорення того чи іншого документа, тієї чи іншої податкової новели, емоції сторін часто зашкалюють. Кожен відстоює свою точку зору, нехтуючи багатовимірністю самого явища. Тому що у кожного актора дійства свої цілі, свої інтереси.

Як не дивно, ми забуваємо просту істину, що мета політики і політиків – знайти компроміс між інколи взаємовиключними вимогами і потребами суспільства. Наприклад,

ключова лінія напруги сьогодні проходить між необхідністю фінансування ЗСУ і потребою економічного росту, який розширює базу оподаткування будь-якого податку. Що первинне – курка чи яйце – вічне питання для дискусії.

Науковці прагнуть теоретизації, адже це основний метод науки, часто забуваючи про те, що оптимальні з точки зору науки моделі можуть бути недосяжними у реальному житті. У всіх на вустах модель Лаффера, припущення якої давно застаріло – минуло більше 40 років з того часу, як Артур Лаффер намалював свій загальновідомий графік. Тому й приписи, які випливають з цієї моделі, потрібно брати до уваги в нових реаліях життя. Писати в підручниках про моделі це одне, а бути на вістрі теоретичних і практичних аспектів оподаткування – зовсім інше. Чомусь окремі науковці вирішили, що якщо вони мають науковий ступінь чи звання, то й у податках їм раз і назавжди все зрозуміло!

Зайвого інформаційного шуму додають експерти, як, прикриваючись захистом прав платників податків, насправді просто лобіюють чийсь вузькокорпоративні інтереси. Таких, хто просто тримає ніс за вітром, теж вистачає.

Платники податків хочуть зрозумілості, прогнозованості і зручності. Однак ми забуваємо про те, що саме життя швидко ускладнюється. Виникають абсолютно нові форми і види діяльності, цифровізація не збавляє темпів.

Індустріальна економіка давно перетворилась на постіндустріальну і сервісну, а самі сервіси пішли від місця споживання на землі в буквальному сенсі у хмари, у цифровий метавсесвіт. Автори цифрового контенту – від OnlyFans до вчителів, консультантів, інфлюенсерів – давно отримують доходи, непорівнянні з тим, що заробляють навіть окремі CEO.

Україна активно вбудовується у світову архітектуру податкових відносин (FATCA, BEPS, aqic communitaire тощо), саме тому ні податки, ні система їх адміністрування не можуть залишитись такими, якими вони були дотепер. Зупинився – означає відстав, а надолужувати завжди складніше.

Доля України в цьому плані безпрецедентна, бо велику війну теж особливо ніхто не передбачав, а вона прийшла і ми всі тепер живемо в реаліях, коли податки потрібно платити за ставками значно вищими, ніж вони могли би бути в реаліях мирного часу. Складність нашої ситуації полягає у тому, що поступ у сфері податкової політики потрібно здійснювати паралельно з боротьбою за національне виживання і територіальну цілісність.

Така ситуація є притаманною не лише Україні. Нобелівський лауреат Джозеф Стігліц у книжці «Глобалізація та її тягар» пише: «В адміністрації президента Клінтона я брав участь у політичних дебатах: з деяких вийшов переможцем, деякі програв. Як член президентської команди я мав змогу не тільки спостерігати за суперечками і бачити, як вони вирішуються, але й, особливо коли йшлося про економічні питання, брати в них активну участь. Я знав, що ідеї мають значення, але значення мала й політика; і один з моїх обов'язків полягав у тому, щоб переконати інших, що те, що я захищаю, є не тільки доброю економікою, а й доброю політикою. Але з переходом на міжнародну арену я відкрив для себе, що у формулюванні політики вирішального значення не мають ні та, ні інша, особливо ж це стосується МВФ. Рішення приймалися на підставі дивної суміші ідеології і поганої економіки – набору догм, які іноді здавалися надто тонкою вуаллю для прикриття специфічних інтересів. Коли вибухнула криза, МВФ прописав віджилі й непридатні, але «стандартні» рішення без урахування тих наслідків, які матиме для населення уражених кризою країн така політика. Нечасто доводилося бачити перспективні плани щодо боротьби з бідністю. Нечасто доводилося бачити змістовні дискусії й аналіз наслідків альтернативних рішень. Існував лише один припис. Альтернативних думок не чули. Відкритої і щирої дискусії не вітали – їй не знаходилося місця. Ідеологія визначала політичні приписи, і від країн очікували слідування рецептам МВФ без зайвого обговорення».

Даруйте за розлогу цитату, але вона варта того, щоб її навести.

Воістину, всі проблеми від невігластва та неосвіченості. Часто, спостерігаючи за черговою дискусією з приводу податків, ловиш себе на думці про те, що люди говорять нібито однією мовою, але не розуміють один одного. Чому так? Відповідь очевидна – прогалини в освіті.

Добре, коли людина розвивається, вчить не лише податковий кодекс, а й вивчає сучасну наукову літературу. Самоосвіта робить людей без наукового ступеня значно більш фаховими за тих, хто захист дисертації сприйняв як пожиттєву ренту. Даруйте, колеги, але таких персонажів у нас забагато.

Навіть без цього слід констатувати, що процес навчання податкам в Україні, м'яко кажучи, невпорядкований і хаотичний. У кращому випадку ми навчимо нормам податкового законодавства, заповненню декларацій, надамо декілька загальних уявлень про податкову політику і систему міжнародних правових відносин. Лише одиниці мають системне уявлення про те, як система оподаткування влаштована.

Проблема полягає у тому, що ми звикли думати лінійно про економіку і податки. Але все значно, значно складніше. Податки – це міжсуб'єктна реальність, що характеризується нелінійними, без перебільшення квантовими зв'язками, а отже фундаментальною невизначеністю. Простими словами, наші моделі думати і досліджувати цю реальність давно застаріли. В Україні навіть не існує тих моделей, які використовують інші країни для того, щоб зрозуміти цю реальність трошки краще.

Загальноновизнано, що перші записи про податки з'явилися на клинописних глиняних табличках за часів Шумерської цивілізації. Принаймні це одні з перших відомих на сьогодні артефактів. То було нагадування про те, хто й кому скільки винен. Так народилися ієрархічні суспільства і цілі цивілізації.

Сьогодні податки можна описати такою кількістю цифр, параметрів, розрахункових показників, що збагнути закономірності, заховані в наявних масивах великих даних, без штучного інтелекту неможливо. Якщо

ми не розуміємо процесів, то як ми можемо розраховувати на очікуваний результат?

Державна податкова служба сьогодні – це терабайти інформації, до аналізу якої навіть ніхто не підступився. Разом з тим припускаю, якщо це зробити, то навіть для найбільш «просунутих» фахівців там може бути багато цікавих одкровень. Адже ніщо не описує економіку настільки ретельно і дзеркально, як податкова статистика.

Кому цікаво, як мають прийматись рішення на основі аналізу даних, рекомендую до ознайомлення модель загальної рівноваги Tax Foundation, яка дозволяє оцінити вплив податків на такі показники економічної діяльності як ВВП, заробітна плата, зайнятість, основний капітал, інвестиції, споживання, заощадження та торговельний дефіцит.

Таким чином, проблема якісних рішень у сфері податкової політики держави сьогодні вимагає не просто публічних дискусій, в яких єдиним критерієм істини є красномовність. Це, серед іншого, проблема інвестицій держави у розвиток економічної та фінансової грамотності, податкової освіти і науки, розвитку цифрової архітектури податкових даних. Без цього, як писав Стігліц, будемо нескінченно блукати між двох вогнів поганої економіки та ідеологічних упереджень (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/735034_pro_prichini_podatkovih_bataliy.html). – 2026. – 27.04).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Артем Щербіна, суддя Київського районного суду міста Одеси, доктор філософії в галузі права

КУпАП: упорядкування належного повідомлення особи про судовий розгляд

Суддя звернув увагу на проблему належного повідомлення осіб у справах про адмінправопорушення.

«Питання не у надмірній бюрократії чи покладанні на громадян додаткових обов'язків або утвердженні поліцейської держави – це питання у забезпеченні

правопорядку на суверенній території та невідворотності притягнення до юридичної відповідальності осіб, які, нехтуючи добросовісністю, намагаються її уникнути».

У доповнення до теми цифровізації окремих процедур у судовій системі, підвищення їх ефективності та раціональної економії коштів судової влади, яка була висвітлена у недавній публікації «Верховна Рада планує вилучити з КПК норму про публікацію повісток у ЗМІ», також хотіли б звернути увагу законотворця на питання належного повідомлення осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, про розгляд справи у суді.

У чому суть проблеми? Кодекс України про адміністративні правопорушення був прийнятий 12 липня 1984 року, а введений у дію 1 червня 1984 року. У час, коли існували інші соціально-правові умови та реалії, громадяни перебували під тотальним контролем держави та обов'язково мали «прописку» місця проживання, а дільничні інспектори міліції були фактично «всевидячим оком», які після складання протоколу про адміністративне правопорушення могли одразу, без затримок, доставити правопорушників до суду.

Проте з того часу минуло майже 42 роки, і багато що змінилося як у соціальному, так і в політико-правовому плані, однак певні процесуальні інструменти залишилися застарілими та не забезпечують тієї дієвості, на яку були розраховані.

Так, єдиним нормативно визначеним порядком повідомлення особи про судовий розгляд у справах про притягнення до адміністративної відповідальності, відповідно до ст. 277-2 КУпАП, є повістка, яка вручається особі не пізніше як за три доби до дня розгляду справи у суді та в якій зазначаються дата і місце розгляду справи.

На жаль, на сьогодні більшість судових повісток, відправлених традиційним поштовим зв'язком, не знаходять своїх адресатів та, не будучи врученими, повертаються до судів. Як наслідок, особи належним чином не повідомлені, державні кошти на поштові відправлення витрачаються неефективно, а розгляд справ із формальних причин стає неможливим.

Для довідки: на сьогодні направлення однієї судової повістки коштує платникам податків 96,00 грн. У 2025 році до загальних місцевих судів надійшло 728 987 справ про адміністративні правопорушення (розділ I E9). Тож лише у минулому році, за мінімальними оцінками, на судові повістки могло бути витрачено близько 71 440 726 грн. Водночас фінансування судової системи України в останні роки не перевищує 65 % від необхідних потреб.

Водночас навіть у таких умовах українська судова система досить швидко адаптується до викликів сучасності та знаходить шляхи вирішення проблем з метою досягнення цілей судочинства.

Так, за наявності вимог ст.277-2 КУпАП, ч.1 ст. 268 КУпАП передбачає, що за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, справу може бути розглянуто лише у випадках, якщо є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи та якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

Стикаючись із проблемами належного повідомлення особи про судовий розгляд, тлумачення судами положень ч.1 ст.268 КУпАП пройшло певний еволюційний шлях – від вимоги виключно «письмового підтвердження» отримання повістки особою до визнання наявності будь-якого переконливого підтвердження її сповіщення про місце і час розгляду справи у суді. І хоча на сьогодні вже сформувався стала судова практика з цього питання, вона все одно перебуває на межі допустимого, оскільки залишає відкритими два питання: «Чи відповідає таке тлумачення принципу передбачуваності закону?» та «Чи має доцільність накладення адміністративного стягнення переважати передбачену законом процедуру?». Відповідаючи на ці питання, хтось скаже – так, але знайдуться й ті, хто скаже – ні.

З метою зваженого розв'язання цієї проблеми доцільно звернутися до досвіду окремих держав – членів Європейського Союзу, до вступу до якого Україна активно готується.

Латвія.

Першою країною нашого короткого огляду ми обрали Латвійську Республіку – країну, яка з нашою державою має спільне минуле та після відновлення незалежності у 1991 році змогла впровадити в усіх сферах суспільно-політичного життя ефективні реформи, що дозволило їй через 12 років стати повноправним членом ЄС. Процесуальні питання притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення регулюються *Administratīvās atbildības likums (AAL)*.

На особу, яка притягається до відповідальності, покладаються, зокрема, такі обов'язки: з'явитися у визначене посадовою особою або судом місце у визначений час; не затримувати та не перешкоджати перебігу провадження у справі про адміністративне правопорушення; повідомляти посадову особу або суд про зміну місця проживання, юридичної адреси або адреси електронної пошти під час провадження у справі (ч.2 ст.41 AAL).

Щодо отримання повістки, положення вказаного закону передбачають обов'язок особи прийняти відповідну повістку, а відмова від її прийняття не є перешкодою для здійснення процесуальних дій та розгляду справи про адміністративне правопорушення. При цьому повістка не оформлюється, якщо особу було повідомлено про необхідність участі у провадженні шляхом включення відповідної інформації до рішення про порушення провадження про адміністративне правопорушення або шляхом повідомлення цієї інформації іншим способом (ч.4–6 ст.79 AAL).

Справа про адміністративне правопорушення розглядається та рішення виноситься без присутності особи, яка підлягає притягненню до відповідальності, якщо: особа, яка притягнута до відповідальності, не з'явилася на розгляд справи про адміністративне правопорушення без поважної причини, але була повідомлена про час і місце розгляду справи; або особа, яка підлягає притягненню до відповідальності, незалежно від причин неявки, повторно не з'являється на розгляд справи про адміністративне правопорушення, але була повідомлена про час і місце розгляду справи (ст.135 AAL).

Цікавим є положення, яке передбачає, що документ вважається надісланим на другий робочий день після надсилання повідомлення про доступність документа на адресу електронної пошти особи, зазначену в державній інформаційній системі, або на офіційний обліковий запис електронної адреси для забезпечення доступності документа (ст.81 AAL).

Польща.

Наступною країною нашого огляду є Республіка Польща. У цій країні процедуру розгляду справ про адміністративні правопорушення (дрібні проступки) регулює «Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia» (kpw). Положення цього кодексу дозволяють також застосовувати окремі норми Кримінального процесуального кодексу (Kodeks postępowania karnego).

Особа, яка підозрюється у вчиненні дрібного правопорушення, зобов'язана вказати поштову адресу у Польщі. Невиконання цієї вимоги призводить до того, що документ, надісланий на останню відому адресу в Польщі або, якщо такої адреси не зазначено (чи вона не існує), доданий до матеріалів справи, вважається врученим, про що особу повідомляють і ця вказівка фіксується у протоколі (ст.38 § 2 kpw). Неявка належним чином повідомлених осіб не перешкоджає розгляду справи (ст.60 § 2 kpw).

Крім цього, слід зазначити, що з 1 жовтня 2029 року набере чинності нова редакція ст.38 § 2 kpw, яка передбачає обов'язок подати заяву про згоду на вручення документів на електронну пошту або зазначити про відсутність такої згоди. Невиконання цієї вимоги також матиме наслідком визнання документа врученим.

Німеччина.

Останньою країною нашого огляду є Федеративна Республіка Німеччина. Країна, яка є однією із засновників ЄС та відіграє вирішальну роль у формуванні зовнішньої та внутрішньої політики Союзу.

Загальні процесуальні питання притягнення до адміністративної відповідальності регулюються федеральним законом, – Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG). Водночас у кожній із 16 федеральних земель можуть діяти певні особливості.

Звертає на себе увагу підхід, за якого у разі вчинення адміністративного правопорушення особі виноситься повідомлення про штраф, яке набуває юридичної сили та підлягає виконанню, якщо протягом двох тижнів на нього не подано заперечення (§ 66, 67 OWiG). Особа має право подати письмове заперечення до органу, який виніс таке повідомлення. Вказане заперечення, розглядає адміністративний орган та пересилає його до місцевого суду через прокуратуру, якщо він не скасовує постанову про стягнення або не відхиляє заперечення через його недопустимість через форму або строки подання. У подальшому, рішення щодо заперечення на повідомлення про штраф приймає суддя місцевого суду (§68, 69 OWiG).

У подальшому, якщо інше не передбачено цим Законом, процедура після обґрунтованого заперечення регулюється Кримінальним процесуальним кодексом (§68, 69 OWiG).

Щодо присутності особи, яка притягається до відповідальності, то суд може утриматися від її повідомлення, якщо він виправдовує особу (§72 OWiG). В іншому випадку, особа зобов'язана з'явитися на слухання, якщо тільки суд не звільнив її від цього обов'язку на її прохання і її присутність не є необхідною для з'ясування суттєвих фактів (§72 OWiG). Якщо особа не з'являється без поважної причини на слухання і не була звільнена від обов'язку з'явитися, суд відхиляє її заперечення на повідомлення про штраф рішенням без розгляду справи по суті (§74 OWiG).

Ось виправлений варіант із коректною пунктуацією та мінімальними мовними правками:

Отже, якщо не брати до уваги певну процедурну багатоступовість, процес у Німеччині побудований таким чином, що саме особа зацікавлена у захисті своїх прав і проявляє процесуальну активність. А спроби ухилитися від участі у розгляді справи шляхом зазначення невірної поштової адреси чи місця проживання або неотримання судових повісток у даному випадку не мають абсолютно ніякого значення, оскільки процедура налаштована зовсім по-іншому.

І тут питання не у надмірній бюрократії – це питання забезпечення правопорядку на суверенній території та невідворотності притягнення до юридичної відповідальності осіб, які, нехтуючи добросовісністю, намагаються її уникнути.

Слід зазначити, що у серпні 2018 року Вища рада правосуддя направляла до Верховної Ради України пропозиції змін до КУпАП щодо врегулювання питання належного повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про судовий розгляд, однак вони залишилися без належної уваги.

Таким чином, підсумовуючи викладене, враховуючи у тому числі ініціативи Вищої ради правосуддя, з практичного погляду, бажано було б доповнити КУпАП такими положеннями:

«1. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності з метою належного її повідомлення, зобов'язана при складанні протоколу про адміністративне правопорушення повідомити адресу свого проживання, або номер телефону, або адресу електронної пошти. У разі зміни цих даних та не повідомлення про таку зміну уповноважених органу чи посадової особи, ризик не отримання повістки несе особа, яка притягається до адміністративної відповідальності.

2. Повістка надсилається за зареєстрованою у встановленому законом порядку адресою місця проживання (місця перебування) особи, або за адресою чи номером телефону, чи адресою електронної пошти, яка зазначена у протоколі про адміністративне правопорушення, який підписано особою, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3. Повістка вважається врученою, а особа належним чином повідомленою про розгляд справи, якщо повідомлення із повісткою було направлено на зареєстровану у встановленому законом порядку адресу місця проживання (місця перебування) особи, або за адресою, чи номером телефону, чи адресою електронної пошти, яка зазначена у протоколі про адміністративне правопорушення, який підписано особою, яка притягається до адміністративної відповідальності і повернулося з причин не вручення адресату,

або адресат відмовився від її отримання, або воно не було доставлено через недійсність адреси електронної пошти чи тимчасової недоступності номера телефону абонента.

4. У разі неповідомлення особою даних для її належного повідомлення про розгляд справи, повістка надсилається за останньою відомою адресою, чи номером телефону, чи адресою електронної пошти і вважається врученою, навіть якщо адресат за цією адресою більше не знаходиться або не проживає, чи не використовує адресу електронної пошти чи номер телефону.

5. Учасники провадження, які не можуть з поважних причин прибути на розгляд справи, зобов'язані завчасно повідомити про це уповноважений орган або посадову особу».

На нашу думку, зазначені зміни підвищать ефективність правосуддя та сприятимуть більш раціональному використанню обмежених ресурсів судової системи України (<https://sud.ua/uk/news/blog/359692-kuoap-uporyadochenie-dolzhnogo-vedomleniya-litsa-o-sudebnom-razbiratelstve>). – 2026. – 28.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Євген Калінін, CEO Veolia Україна

Біометан як новий «великий газ»: що насправді означає урядова програма до 2035 року

22 квітня Уряд схвалив Програму розвитку виробництва біометану на період до 2035 року. Вона активує можливості для України стати великим виробником біогазів та експортером їх до Євросоюзу, що допоможе Європі позбутися залежності від російських вуглеводнів.

Коли держава ухвалює програму розвитку нової галузі, бізнес завжди ставить просте запитання: це декларація чи ринок?

Бо Україна вже не вперше намагається «запустити» біогазову тему – просто раніше це не стало ринком. У 2010-х держава стимулювала біогаз через «зелений тариф», але це була історія про виробництво електроенергії, а не

про газ як товар: кілька десятків установок працювали, але сектор залишився нішевим і залежним від державної підтримки. У 2021 році стався певний прогрес – гарантії походження і реєстр біометану, але без доступу до європейського ринку і зрозумілої економіки це так і не перетворилося на індустрію. Бізнес інвестував, але переважно «всерединою», щоб забезпечити власну енергонезалежність, а не будувати експортний продукт.

На цьому фоні нова програма виглядає як перша спроба зробити біометан частиною великої енергетичної економіки, а не локальним експериментом. І тут важливо розуміти контекст: Україна формально майже балансує газ (близько 18 млрд м³ власного видобутку проти понад 20 млрд м³ споживання), але фактично залишається залежною від імпорту, а в цілому витрачає на енергоресурси в десятки разів більше, ніж заробляє на їх експорті. Частка відновлюваної енергетики залишається низькою, а система – вразливою. Біометан у цьому сенсі не рятівник, а інструмент диверсифікації: навіть заплановані 2 млрд м³ – це близько 10% ринку газу, але це інші 10% – локальні, відновлювані і потенційно експортні.

Що це означає для споживача

Для звичайного українця ця історія не про “біометан”, а про три речі. Перше – це стабільність. Україна роками жила в логіці імпорту або транзиту газу. Біометан – це локальне виробництво. Він робиться з того, що вже є в країні: гною, відходів, агросировини. Це означає меншу залежність від зовнішніх постачальників і політики. Друге – це ціна в довгій перспективі. Біометан не буде дешевим завтра. Але він створює конкуренцію на ринку газу. А конкуренція – це єдиний фактор, який реально стримує ціни. Третє – це енергетична логіка Європи, яка заходить в Україну. Якщо ЄС платить за “зелений газ”, то український споживач опосередковано отримує більш сучасну і диверсифіковану енергетику.

Що бачить бізнес

Якщо дивитися очима великої компанії – аграрної, енергетичної чи інфраструктурної – ця програма виглядає як відкриття нового сегмента ринку.

Є кілька ключових сигналів.

По-перше, держава гарантує правила гри. У документі чітко закладені сертифікація за стандартами ЄС, інтеграція в європейські ринки та гарантії походження газу. Це означає, що продукт одразу орієнтований не на внутрішній ринок, а на експорт. По-друге, є інфраструктура: Україна вже має газотранспортну систему, яка може транспортувати ці обсяги. Бізнесу не потрібно будувати “з нуля” логістику – це різко знижує капітальні витрати і ризики. По-третє, є ресурс. Аграрна країна фактично має сировину “під ногами” – це відходи, які сьогодні не монетизуються або навіть створюють витрати.

Досвід світових гравців: як Veolia розвиває біометан у різних країнах

Глобальний досвід показує, що модель успішно працює. Французький концерн Veolia – один із найбільших у світі операторів у сфері управління відходами, водою та енергією – вже реалізував значну кількість біометанових проєктів. Разом з партнером Waga Energy компанія запустила шість установок у Франції, загальною потужністю 235 GWh біометану на рік. Це дозволяє забезпечувати енергією понад 35 тисяч домогосподарств і уникати викидів близько 40 тисяч тонн CO₂ щорічно. Одна з найбільших – у Claye-Souilly під Парижем – виробляє 120 GWh на рік.

Veolia також співпрацює з TotalEnergies над розвитком виробництва біометану з відходів і стічних вод у більш ніж 15 країнах світу. Амбіція партнерства – досягти 1,5 TВт·год біометану на рік. Це підтверджує, що поєднання досвіду управління відходами, сучасних технологій очищення біогазу та інтеграції в газову мережу дозволяє створювати стабільний і прибутковий бізнес.

Скільки коштує увійти в ринок?

Орієнтовні оцінки капітальних витрат (CAPEX) для України (на основі європейського досвіду та українських feasibility studies UABIO та реальних проєктів):

Малий/середній завод (3–5 млн м³ біометану на рік, типовий для аграрного регіону): 6–12 млн євро.

Великий промисловий проєкт (10–16+ млн м³/рік): 15–28 млн євро.

Основні статті витрат – анаеробні дигестери, система очищення біогазу до якості біометану та підключення до газової мережі. Для великих агрохолдингів, які мають власну сировину та майданчики, вартість часто ближча до нижньої межі діапазону. Окупність при експорті в ЄС та державних стимулах зазвичай становить 6–9 років.

Прогноз: хто піде в цей ринок і як він розвиватиметься

Ринок біометану в Україні, ймовірно, буде змішаним. Значну частину проєктів реалізують великі аграрні компанії (Kernel, Astarta, МХП, Галс Агро та інші), для яких це стане природним продовженням бізнесу – монетизацією гною, соломи та інших агровідходів. Вони зможуть створювати нові напрями діяльності з високою доданою вартістю.

Також зайдуть міжнародні гравці, які принесуть технології та фінансування. Не виключена участь енергетичних компаній та інфраструктурних операторів. Середній і малий агробізнес зможе долучатися через кооперативи та кластерні проєкти.

Через 7–10 років українські чорноземи можуть стати не лише джерелом зерна для Європи, а й важливим постачальником відновлюваного газу. У Полтавській, Вінницькій, Черкаській та інших аграрних областях ймовірно з'являться біометанові кластери – групи з 5–10 виробництв навколо великих холдингів.

Це дозволить ефективно переробляти агровідходи, отримувати валютний дохід, створювати нові робочі місця та підвищувати енергетичну самодостатність регіонів.

По суті, це буде формування нової бізнес-моделі для українського агробізнесу: перехід від традиційного виробництва сировини до комплексного виробництва енергії майбутнього.

Чому це може бути цікаво інвестору

З точки зору інвестора, біометан – це класичний інфраструктурний проєкт із довгою перспективою. Його привабливість базується на трьох факторах.

Попит уже сформований не в Україні, а в ЄС Європа політично вирішила відмовлятися від

російського газу і переходити на відновлювані джерела. Біометан – один із ключових інструментів. Тобто це ринок, який уже гарантовано буде.

Можливість валютної виручки Це не внутрішній тарифний бізнес. Це експорт. Для великих компаній це означає диверсифікацію валютного потоку.

Державні стимули Програма передбачає пільги, компенсації, підтримку кредитування та відсутність експортного мита. Для інвестора це зменшує строк окупності.

Як це працює у світі

Європейська модель вже сформована: фермери або агрохолдинги виробляють біогаз, очищують його до біометану, подають у газову мережу, отримують “зелений сертифікат” та продають газ як преміальний продукт.

Ключовий елемент – сертифікація і простежуваність. Саме тому в українській програмі так багато уваги до “мас-балансу” і гарантій походження – без цього ЄС просто не прийме газ.

Постанова Кабміну про розвиток біометану до 2035 року – це спроба створити саме ринок. Причому не локальний, а одразу експортно-орієнтований і прив'язаний до ЄС. І це принципово. Якщо перекласти цей документ з чиновницької мови на бізнесову, то держава каже наступне: в Україні з'являється новий тип газу, який можна виробляти з аграрних відходів, продавати в Європу і поступово використовувати всередині країни (https://lb.ua/blog/jevhen_kalinin/736364_biometan_yak_noviy_velikiy_gaz.html). – 2026. – 04.05).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Михайло Винницький, керівник центру Liberal Arts Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Лонгрід про 12-річну школу: п'ять аргументів

Учора мене запитала колега в Могилянці, чому я настільки жваво підтримую перехід на 12-річну шкільну освіту і запровадження

старшої профільної школи як останнього етапу реформи НУШ.

Ось моїх 5 аргументів.

-Університетам потрібні свідомі вступники.

Вища освіта – це або підготовка до конкретної професії (медик, правник, інженер, учитель ...), або можливість розвинути світогляд (наприклад, через програми Liberal Arts), чи наукові знання і фахові компетентності (програми за спеціальністю).

Якісна університетська освіта передбачає суб'єктного студента – такого, які здатні обирати власну освітню траєкторію і відповідати за власні рішення. Саме цьому має навчити старша профільна школа, у якій вперше учень має стикнутися із можливістю вибору предметів. Зараз з цим вибором молода людина стикається вперше на етапі вступу і часто пізніше шкодує.

-Університетам потрібні повнолітні вступники.

Вища освіта – це освіта дорослих. Різниця в інтелектуальному, емоційному, психологічному розвитку між 17-літньою молодою людиною і 18-літньою вражає (очевидно, існують винятки, але вони є винятками).

Саме тому по всьому світу 18 років вважається вік повноліття. А у 17 років, коли більшість наших випускників 11-річної школи вступає в університети, за законом вони – діти. За них відповідають батьки чи опікуни. У 18 років, за законом, вони відповідають за себе. І тільки у 18 років можна від них вимагати самостійних рішень. Так прийнято не лише у нас – це світовий стандарт.

Отже, арифметика: якщо в 1 клас вступаємо в 6 років, а в університет у 18, то шкільних років має бути 12, а не 11.

-Діти 1–4-их і 10–12-их класів не повинні фізично перебувати в тій самій школі.

Реформа НУШ якраз передбачає фізичне відділення старшої школи від молодшої, і це правильно! Маленькі діти мають бути в особливих приміщеннях, близько до батьків. І не повинні вони бути свідками «експериментів» старших дітей, яким по 14–15 років.

Старші учні будуть у туалетах курити (вибачте за прямоту). Старші учні будуть експериментувати з алкоголем і, можливо, з

більш шкідливими речовинами. З цим можна (треба!) боротися, але повністю виключити навряд чи вдасться. Експерименти – це частина юності, закономірна частина розвитку підлітка.

Але ці експерименти не повинні проходити на очах в маленьких діток! Саме тому (і не лише тому), молодша і старша школи мають бути у різних приміщеннях.

Можна організувати школи 1–9 класу або 5–12 класу, але совкова традиція єдиної школи для всіх вікових груп має відійти в минуле.

-Якісна університетська освіта потребує розвитку професійної освіти.

Упродовж багатьох років в Україні більше 75% випускників шкіл вступали в університети. У ЄС ця цифра 40–50%.

Причина популярності нашої вищої освіти – у відсутності привабливої альтернативи. Наші коледжі та профтехи щойно за останніх 3–4 роки стали отримувати покращене обладнання, але стереотип про «невдах, які не вступили в універ» залишається повсюдним (і не лише серед учнів).

Правда, ті програми, які деякі «університети» пропонують, важко назвати вищою освітою, і саме звідси надмірні вимоги до «практичності» університетських програм... Але також звідси (хоча б частково) і проблема з репутацією нашої вищої освіти загалом.

А якщо б учень вже на етапі 10-го класу мав можливість зрозуміти свій нахил до тієї чи іншої професії? Якщо б учень на етапі 10-го класу мав можливість попрацювати з професійним обладнанням, мав доступ до дуальних програм з можливістю проходження практики на підприємствах?.. Може, тоді було б менше вступників в університети, а ті, які б вступали, були б реально вмотивовані здобувати саме вищу освіту, а не вступали б в універ, бо нікуди більше йти?

Насправді ці запитання риторичні. Для покращення якості вищої освіти (її сприйняття, а також реальної якості) потрібна альтернативна траєкторія до успіху молодої людини – старша профільна школа забезпечує саме цей альтернативний шлях.

-Малокомплектна школа не може забезпечити якісної освіти старших класів.

Демографія – невблаганна. В Україні з кожним роком дітей шкільного віку стає менше (тренд розпочався задовго до 2022 року). Якщо дитина виростає в селі чи в маленькому містечку, вона має ходити до школи в безпосередній близькості додому – це аксіома. Тому молодші школи закривати не можна (хіба що кількість дітей 1-4 класів в селі вже цілком критична)!

Але коли дитина стає старшою, для повноцінної освіти їй необхідні лабораторії (фізика, хімія, біологія), бібліотека, спеціалізовані вчителі, а також соціалізація. Без цього комплексу благ навряд чи дитина зможе продовжити освіту після школи, і точно така дитина не матиме тих життєвих можливостей, які має одноліток, у якого є доступ до всіх цих речей.

Отже, у масштабах країни для рівного доступу всіх дітей до якісної освіти потрібно деяких дітей старших класів (тих, які живуть у малих населених пунктах) звозити в крупні освітні центри – ліцеї чи коледжі.

Для цього потрібні нормальні дороги і автобуси. Але факт не найкращого стану останніх не повинен зупиняти запровадження вкрай необхідної реформи! Освіта дитини не повинна страждати через те, що немає дороги!

А ціна теперішніх розмов деяких популістів про те, що діти повинні залишатися у своїх школах, поки не побудують у їхньому районі нормальну дорогу, можна перефразувати так: «Поки не побудують дорогу, нехай діти страждають від низькоякісної освіти...» Це аморально!

У світі ці аргументи давно вже очевидні і самозрозумілі. Лише в рф, білорусі і (на жаль) поки що в Україні школа залишається 11-річною. У більшості країн ЄС маємо 12-річку, а в деяких і 13-річну школу. Мабуть вони все-таки щось знають...

І (я впевнений), знають вони більше, ніж наші «добродії», які вимагають скасування НУШ, а насправді пропонують ретроградність і деградацію нашої освіти (<https://osvita.ua/blogs/96756/>). – 2026. – 29.04).

***

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Виконання судових рішень не може зупинятися навіть під час війни

Наприкінці грудня 2025 року, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, я звернувся до Конституційного Суду України з поданням стосовно конституційності абзацу 22 пункту 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження».

Йдеться про норму, яка під час воєнного стану фактично зупиняє виконання судових рішень немайнового характеру, якщо боржниками є підприємства оборонно-промислового комплексу, визначені в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, установи та організації, які входять до складу Збройних Сил України.

У чому проблема?

Запроваджений у 2022 році мораторій мав зрозумілу мету – забезпечити стабільність функціонування держави в умовах війни. Згодом до нього вносилися зміни та винятки.

Проте одна критична проблема залишилася – судові рішення немайнового характеру фактично неможливо виконати.

Це означає, що навіть коли людина виграла суд, держава не забезпечує реального виконання рішення.

Із чим звертаються люди?

Підґрунтям для конституційного подання стали звернення громадян України. Люди скаржилися на неможливість виконати судові рішення немайнового характеру щодо:

-зобов'язання ТЦК та СП внести в Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів певну інформацію, в тому числі – про виключення з військового обліку;

-зобов'язання військових частин вчинити певні дії, в тому числі – розглянути рапорт чи прийняти рішення про звільнення з військової служби.

Абсурдність ситуації полягає в тому, що виконання цих рішень є актуальним і життєво необхідним для громадян виключно під час дії воєнного стану. Після його припинення або скасування виконання цих судових рішень – наприклад, щодо звільнення зі служби чи оновлення даних в реєстрі – просто втратить для людей будь-який практичний сенс.

Крім того, вказаний мораторій блокує виконання судових рішень, які підлягають негайному виконанню. Зокрема, це стосується рішень про поновлення на посаді на публічній службі або повернення на роботу працівників, незаконно звільнених чи переведених на іншу роботу.

Більше того, у випадках поновлення на роботі чи службі, затримка виконання означає:

- продовження порушення прав людини;
- втрату заробітку чи забезпечення;
- фактичне ігнорування гарантій статті 55 Конституції України.

Що показує практика?

За даними Міністерства юстиції у період з 25 серпня 2022 року по 5 грудня 2025 року відкрито 16 457 виконавчих проваджень, з яких 15 695 стосуються рішень майнового характеру та 762 – немайнового. Станом на 5 грудня 2025 року на виконанні в органах державної виконавчої служби перебувають 13 089 проваджень, з них 12 757 – щодо майнових рішень і 332 – щодо немайнових.

Конституційний вимір

Оскаржуване положення прямо суперечить низці статей Конституції України, а саме: статті 8, частині третій статті 22, частинам першій та другій статті 55, статті 64, пункту 9 частини другої статті 129 та статті 129-1.

Конституція гарантує кожному право звернутися до суду і оскаржити дії чи бездіяльність влади (стаття 55). Водночас вона прямо говорить: рішення суду є обов'язковим, і саме держава повинна забезпечити його виконання (стаття 129-1). Якщо рішення не виконується, це фактично нівелює саме право на справедливий суд.

Хоча під час воєнного стану допускаються окремі обмеження прав (стаття 64), право на судовий захист не може бути обмежене навіть

у цей період. Але фактична заборона виконання рішень немайнового характеру якраз до цього і призводить.

Крім того, оскаржуване положення не відповідає статті 8 Конституції України, оскільки створює правову невизначеність щодо строків виконання судових рішень. Хоча строк воєнного стану визначається Указом Президента України, його постійне продовження фактично позбавляє стягувачів розуміння, коли будуть виконані рішення немайнового характеру, зупинені на підставі цієї норми.

У результаті держава в особі виконавчої служби позбавлена можливості впливати на боржників, що робить виконання судових рішень фактично необов'язковим і надає боржникам надмірну свободу щодо їх виконання.

На моє переконання, запровадження цього мораторію фактично звузило зміст і обсяг конституційного права стягувачів на судовий захист, що суперечить частині третій статті 22 Конституції України.

Чому це питання принципове

Конституційний Суд України неодноразово наголошував: виконання судового рішення – це складова права на справедливий суд. Водночас тривале або фактичне блокування виконання окремих категорій рішень створює іншу реальність – коли право існує лише на папері.

Окремо слід відзначити, що Конституційний Суд України вже висловлювався щодо можливості запровадження мораторію на вчинення виконавчих дій і заходів примусового виконання рішень. Водночас предметом його розгляду були виключно рішення майнового характеру.

Проте вважаю, що наведена концепція допустимості відстрочення виконання судових рішень внаслідок запровадження мораторію на вчинення виконавчих дій не є прийнятною для судових рішень немайнового характеру. Тривале відтермінування таких судових рішень фактично призведе або до неможливості відновлення порушеного права особи, або до повної втрати для стягувача сенсу у виконанні такого рішення на момент завершення такого зупинення.

Поточний стан справи

Конституційний Суд України 24 березня 2026 року та 7 квітня 2026 року у відкритій частині пленарного засідання розглянув справу та заслухав усіх учасників. 9 квітня 2026 року відбулася закрита частина її розгляду. Подальше обговорення порушеного мною питання та ухвалення рішення відбудеться на чергових засіданнях Великої палати Конституційного Суду України.

Навіть в умовах воєнного стану, що вимагає гнучких рішень, фундаментальне право на судовий захист залишається недоторканим. Виконання судових рішень – це не опція, а безумовний обов'язок держави. Саме цей механізм перетворює правосуддя з теоретичної концепції на практичний інструмент захисту людини (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/736882_vikonannya_sudovih_rishen_mozhe.html). – 2026. – 07.05).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ірина Овчаренко, заступниця Міністра економіки, довкілля та сільського господарства України, кандидатка економічних наук

Реформа меліорації: перезавантаження системи зрошення та прозорі правила водокористування

З 21 червня поточного року набирає чинності Закон № 4795-IX, який змінює модель управління державною інфраструктурою меліорації, допоможе її відновити, досягти екологічних цілей та забезпечити кліматичну стійкість аграрного сектору. У цьому матеріалі ми пояснюємо, що саме змінюється, і чому це важливо.

В Україні обліковуються 5,5 млн гектарів меліорованих земель, включаючи 2,2 млн гектарів зрошуваних та 3,3 млн гектарів осушуваних земель з відповідною меліоративною мережею та гідротехнічними спорудами. Останніми роками в Україні зрошується понад 130 тис. гектарів.

До повномасштабної агресії ця цифра становила понад 500 тис. гектарів, а така суттєва

різниця спричинена окупацією та руйнуванням Каховської ГЕС окупантами. Відтак суттєва частина меліоративної інфраструктури в Україні повноцінно не використовується, і одна з головних причин цього – інституційна.

Сьогодні зрошувальну інфраструктуру обслуговують управління водного господарства. Це бюджетні установи, що працюють на щорічному бюджетному фінансуванні. Це означає, що вони фізично не можуть взяти кредит на модернізацію насосних станцій, укласти довгостроковий інвестиційний контракт чи залучити приватні кошти в інфраструктуру. Залежність від бюджету та хронічне недофінансування призвели до технічної зношеності. Навіть функціонуюче обладнання вкрай неефективно працює, споживаючи в рази більше електроенергії за свої номінальні характеристики, що за умов високої вартості електроенергії перекладається у високі витрати на полив.

Новий закон змінює цю парадигму. Державні установи, які сьогодні обслуговують зрошувальні системи, будуть перетворені на операторів – державні некомерційні товариства, які зможуть безпосередньо залучати фінансування. При цьому варто розуміти, що це не приватизація: майно залишається в державній власності і закріплюється за операторами на праві узуфрукту – речовому праві, яке дає право управляти активом і отримувати дохід від нього без права передачі, продажу чи відчуження. А канали державного значення взагалі не можуть вийти з державної власності, що закріплено окремою статтею.

Важливим є не лише перетворення обслуговуючих компаній, а й те, як вони будуть керуватися за участі водокористувачів. Новий закон запроваджує наглядові ради операторів, де не менше двох третин місць належать самим водокористувачам, яким оператор надає послуги. Створена наглядова рада буде затверджувати тарифи, інвестиційну програму та рішення про залучення кредитів для подальшого відновлення меліоративних систем та запровадження нових водо – та енергоощадних технологій. Тобто водокористувачі стають зацікавленими у

зменшенні неефективних (технологічних) втрат води.

Також замість непрозорого кошторисного фінансування запроваджується двоставковий тариф. Він має дві складові: постійну, яка покриває витрати на утримання інфраструктури незалежно від обсягів подачі, та змінну, яка залежить від фактично спожитого обсягу води та витрат на електроенергію. Принцип простий: постійну складову тарифу сплачують водокористувачі чи землекористувачі пропорційно до площі своїх земель у зоні обслуговування оператора, змінну – пропорційно до спожитих обсягів води. Сама методика розрахунку тарифу буде затверджена Кабінетом Міністрів. Такий підхід до ціноутворення закладає справедливий розподіл витрат між водокористувачами та інвестиційну складову для розвитку меліорації в Україні.

Закон також містить важливий захист прав для землевласників і користувачів земельних ділянок. Якщо оператор планує взяти кредит під майбутні доходи, він зобов'язаний попередньо погодити умови цього кредиту з власниками (або користувачами) більше половини земель у зоні обслуговування. Це означає, що підвищення тарифу для обслуговування боргу не може відбутися без попередньої їх згоди.

Окремо закон врегульовує ситуацію дефіциту води: у разі нестачі спочатку задовольняються потреби питного водопостачання, після чого наявний обсяг розподіляється між усіма водокористувачами для інших потреб пропорційно до їхніх лімітів забору зазначених у дозволі на спеціальне водокористування.

Реформа не відбудеться за один день. Протягом трьох років створених операторів держава частково підтримуватиме та фінансуватиме їх діяльність з державного бюджету. Крім того, Урядом буде затверджено державну цільову програму розвитку зрошення, яка передбачатиме відшкодування кредитів операторам державної меліоративної інфраструктури.

Наразі для аграріїв та організацій водокористувачів діє програма підтримки щодо компенсації витрат на будівництво і

реконструкцію меліоративних систем в розмірі до 26 500 грн на гектар.

Реформа меліорації – це перехід від моделі, де держава в ролі монопольного бюджетного утримувача не мала ні стимулів, ні інструментів для розвитку, до моделі, де оператор та водокористувачі змушені працювати в синергії та ефективно.

Для аграрного сектору – це означає більш надійне і прогнозоване зрошення, для держави – поступове зменшення прямого бюджетного навантаження, для інвесторів – чіткий правовий фундамент для вкладень в розвиток меліоративної інфраструктури (https://lb.ua/blog/iryna_ovcharenko/737032_reforma_melioratsiyi.html). – 2026. – 08.05).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Забезпечення якості вищої освіти можуть здійснювати недержавні агентства

Автору цих рядків пощастило долучитися до роботи Українського форуму якості освіти (Ukrainian Quality Assurance Forum), що був організований Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти у партнерстві з Луцьким національним технічним університетом.

Програмою форуму передбачалося проведення тренінгів, презентацій та воркшопів з різноманітних питань. Мене зацікавив воркшоп «Зовнішнє забезпечення якості освітніх програм: іноземні практики».

Впало в око, що у фокусі уваги заявленого заходу буде питання про якість освітніх програм, а не якість вищої освіти або освітньої діяльності. Іншими словами, учасникам форуму мали розказати, що за кордоном предметом оцінювання є саме освітня програма. Було цікаво – що саме оцінюється: зміст програми, її результативність, а може, правильність написання документів?

Фахівці добре розуміють: можна зробити вірцеву (відмінну, зразкову, неперевершену, фантастичну, блискучу тощо) освітню програму, але це зовсім не означає, що вказана програма буде належно імplementована у практичну освітню діяльність і повноцінно вплине на формування у здобувача освіти належної професійної компетентності.

Доповідач, що виступав на воркшопі, зрозумілою мовою розповів про моделі і процедури зовнішнього оцінювання якості освітньої програми, що виконуються європейськими агентствами. Надихнувшись почутим, я спитав: «Скажіть, будь ласка, а чи вважаєте Ви, що в Україні зацікавлені особи, у тому числі Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, роблять усе можливе для того, аби якомога швидше почали працювати недержавні агентства забезпечення (або оцінювання) якості вищої освіти?»

Мені здалося, що доповідач не був готовий до такого запитання, але він повідомив, що наразі формування мережі таких агентств неможливе через законодавчі зміни, які були запроваджені на період правового режиму воєнного стану.

Ця історія надихнула мене, як кажуть, «заглибитися в питання».

Отже, давайте розбиратися. Спочатку – коротка юридична довідка.

У статті 23 Закону України «Про вищу освіту» наведено таке визначення: «незалежна установа оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – це недержавна організація (установа, агенція, бюро тощо), акредитована Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, що здійснює оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або закладів вищої освіти (їхніх структурних підрозділів) з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги закладам вищої освіти в організації системи забезпечення якості вищої освіти та внесення пропозицій Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітньої програми».

Приписом підпункту 3 пункту 1 статті 16 Закону України «Про вищу освіту» закріплено, що до системи забезпечення якості вищої освіти в Україні включаються, зокрема, система

забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Цитуємо положення, наведене в абзаці другому пункту 2 зазначеної статті: «Система забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти».

У пункті 4 статті 16 Закону України «Про вищу освіту» визначено загальні вимоги до процедур та заходів, що мають здійснювати Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти і незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до підпункту 21 пункту 1 статті 13 зазначеного Закону, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти затверджує положення про акредитацію освітніх програм, положення про інституційну акредитацію закладів вищої освіти, положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, положення про Апеляційну палату, а також зміни до них.

Пунктом 1 статті 18 встановлено, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти розробляє положення про акредитацію освітніх програм, положення про інституційну акредитацію закладів вищої освіти, положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, положення про Апеляційну палату, а також зміни до них і подає їх для затвердження до центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки (підпункт 1), акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, веде їх реєстр (підпункт 10).

Загальні принципи функціонування незалежної установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти визначені приписами статті 23 Закону України «Про вищу освіту»:

незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти можуть співпрацювати з Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти, зокрема, з метою запровадження європейських стандартів і рекомендацій щодо підвищення якості вищої освіти в Україні;

незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти можуть видавати закладам вищої освіти власні сертифікати про оцінку освітньої програми та/або систем забезпечення якості вищої освіти;

участь закладу вищої освіти у проведенні процедури оцінювання освітньої програми незалежною установою оцінювання та забезпечення якості вищої освіти є добровільною.

Відповідно до підпункту 19 пункту 9 Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, веде їх реєстр.

Процитовані правові норми переконливо засвідчують, що в Україні можуть функціонувати незалежні недержавні організації (установи, агентства, бюро тощо), які здійснюють діяльність у сфері оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Мене порадувало, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти також декларує (принаймні, на словах) свою готовність до «запуску» діяльності таких організацій.

У документі «Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році», який розміщений на сайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, вказано: «Також передбачається запуск діяльності незалежних установ оцінювання, які зможуть здійснювати

оцінювання освітніх програм, груп освітніх програм, програм, що забезпечують здобуття мікрокваліфікацій» (сторінка 158).

Враховуючи викладене, керуючись Законом України «Про доступ до публічної інформації», до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти було направлено запит на публічну інформацію з проханням повідомити щодо стану роботи зі створення мережі незалежних установ з оцінювання та забезпечення якості вищої освіти в Україні.

У відповідь на цей запит надійшла відповідь, ключовий зміст якої зводиться до наступного:

Відповідно до абзацу третього частини другої розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення якості вищої освіти» від 02.05.2023 № 3062-IX Національне агентство має розробити та подати для затвердження до центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – протягом шести місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX;

<...> станом на сьогодні відсутній нормативно визначений механізм акредитації незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, оскільки відповідна процедура має бути запроваджена протягом шести місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні;

<...> Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти було розроблено та схвалено Концепцію модернізації системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні (протокол засідання робочої групи No 3 від 07.01.2025), яка оприлюднена на офіційному вебсайті агентства за посиланням.

<...> наказом Голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

від 17.02.2026 № 14 утворено робочу групу з підготовки пропозицій до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування та розвитку системи вищої освіти». Метою діяльності зазначеної робочої групи є, зокрема, нормативне врегулювання правових засад функціонування незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, визначення порядку їх акредитації та діяльності, а також забезпечення узгодження національної системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти з європейськими стандартами та практиками».

І наостанок – деякі професорські роздуми.

Справді, в Україні діє правовий режим воєнного стану. Виходячи зі змісту статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», такий режим вводиться для надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Нагадаємо, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти не є ані органом державної влади, ані військовим командуванням, ані військовою адміністрацією, ані органом місцевого самоврядування.

В Україні, незважаючи на дію правового режиму воєнного стану, відбуваються не лише військові і мобілізаційні процеси. Регулярно проводяться засідання Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, функціонують банківська, податкова та митна системи, здійснюється реєстрація актів громадянського стану, впроваджуються новітні державні реєстри та інші інформаційно-комунікаційні ресурси.

Отже, кидається в очі, що різноманітні державні інституції в умовах воєнного стану

можуть сумлінно виконувати свою традиційну роботу, тоді як у сфері оцінювання та забезпечення якості вищої освіти виконання традиційної роботи з якогось дива визнано неможливим.

І навіть більше! Слід взяти до уваги, що у сфері освіти, незважаючи на запровадження воєнного стану, регулярно виконується купа різноманітної роботи. У переважній більшості закладів освіти здійснюється освітній процес у традиційному або змішаному форматах, проводяться публічні захисти дисертаційних та інших кваліфікаційних робіт, проводяться вступні кампанії, вручаються дипломи та атестати, тривають різноманітні управлінські та педагогічні експерименти, реалізуються програми академічної мобільності, проводяться вибори керівників (ректорів) закладів вищої освіти.

Отже, за задумом законодавця, всі освітні організації можуть (і мають!) повноцінно виконувати свою роботу (з урахуванням безпекових обмежень), і лише у питанні створення незалежних організацій з оцінювання та забезпечення якості вищої освіти чомусь зроблено виняток.

Виходить, що в умовах воєнного стану оцінювання, виконане державною організацією (Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти) є «нормальною практикою», а оцінювання, виконане недержавною організацією – вже чомусь неможливо. Але це абсурд!

Слід взяти до уваги, що в Україні недержавні організації в умовах воєнного стану виконують купу корисної роботи: виготовляють зброю і дрони, забезпечують транспортування і ремонт військової техніки, будують оборонні об'єкти. Дивно, що при цьому недержавні організації чомусь не можуть здійснювати таку «миролюбну» діяльність, як оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Необхідно врахувати і ще один аспект. Здійснення діяльності у сфері оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – за своїм змістом є економічною діяльністю. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти надає закладам вищої освіти певну платну

послугу, а отже, отримує за свою діяльність винагороду. Але дивно, що на ринку надання послуг з оцінювання та забезпечення якості вищої освіти залишається лише один оператор, якого можна назвати монополістом.

Навіть якщо в країні запроваджено правовий режим воєнного стану, це не є пересторогою для запуску мережі недержавних організацій, які можуть здійснювати оцінювання якості вищої освіти (у тому числі освітньої діяльності та освітніх програм). Діяльність із забезпечення якості вищої освіти мають і можуть здійснювати недержавні агентства.

Мені видається, що це питання має стати предметом розгляду на одному із засідань парламентського підкомітету з питань вищої освіти (<https://osvita.ua/blogs/96798/>). – 2026. – 06.05).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Микола Мельник, доктор юридичних наук, професор, адвокат

Застосування запобіжного заходу: закінчити не можна продовжити

У центрі уваги – практика, «прострочені клопотання», зміни до них, заміна одного запобіжного заходу іншим та питання законності таких рішень.

У судовій практиці мають місце випадки, коли судові рішення вочевидь дисонують із законом, а його непереконливо-суперечливе мотивування породжує закономірне запитання – хіба так можна?

Такими, зокрема, є судові рішення про продовження строку застосування до підозрюваних/обвинувачених запобіжних заходів та строку дії покладених на них обов'язків... після закінчення такого строку. Тобто, про продовження того, що на момент ухвалення судом рішення уже закінчилось. Така судова практика в окремих судах (зокрема, у ВАКС) стає звичною та сталою.

Специфічне розуміння судом відповідних норм КПК, їх тлумачення та застосування можна продемонструвати на кількох прикладах.

«Покласти» – у сенсі «продовжити»

Так, в одній кримінальній справі суд за клопотанням прокурора періодично продовжував строк дії процесуальних обов'язків, покладених на обвинуваченого у зв'язку із застосуванням до нього запобіжного заходу у вигляді застави.

За кілька днів до закінчення дії попередньої ухвали суду про продовження вказаних обов'язків прокурор вчергове звернулася до суду з клопотанням «Про продовження строку дії обов'язків, покладених на обвинуваченого у зв'язку із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави».

З певних причин (перебування головуючої у справі судді на лікарняному) вказане клопотання прокурора не було розглянуто судом в межах строку дії попередньої ухвали.

Через тиждень після закінчення граничного строку дії обов'язків, покладених на обвинуваченого попередньою ухвалою, прокурор звернулася до суду з документом під назвою «Зміни до клопотання про продовження строку дії обов'язків, покладених на обвинуваченого у зв'язку із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави».

Примітно, що обґрунтовуючи такий свій документ, прокурор констатувала, що строк дії обов'язків, покладених на обвинуваченого «не було продовжено в межах строку дії попередньої ухвали і він закінчився».

Попри це вона просила суд змінити резолютивну частину клопотання «Про продовження строку дії обов'язків, покладених на обвинуваченого у зв'язку із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави», а саме – замінити прохання «продовжити строк дії обов'язків» строком на 2 місяці на прохання «покласти обов'язки» строком на 2 місяці.

Суд пішов на зустріч прокурору: розглянувши його клопотання «про продовження строку дії обов'язків» та вказані зміни до нього, суд поклав на обвинуваченого відповідні обов'язки.

Цікавим у юридичному сенсі є те, що суд у своєму рішенні зазначив, що:

– він розглянув у судовому засіданні «клопотання прокурора про покладення процесуальних обов'язків на обвинуваченого»,

тоді як насправді він розглядав клопотання про продовження обвинуваченому строку дії обов'язків (із змінами до нього);

– «Суд вбачає за можливе розглянути подане клопотання прокурора в новій редакції», хоча у новій редакції прокурор клопотання про продовження обвинуваченому строку дії обов'язків до суду не подавала – вона подала лише «зміни» до резолютивної частини клопотання;

– «процесуальне законодавство дійсно не передбачає випадків уточнення прохальної частини клопотання про продовження строку дії обов'язків у контексті їх повторного покладення. Водночас Суд врахував, що зміни не змінюють змісту самого клопотання і не становлять суттєвого втручання у права обвинуваченого».

Таким чином, суд: 1) фактично визнав, що розглядаючи конгломерат із клопотання та змін до нього, він діє поза межами процесуального законодавства. Тобто, за принципом: «Законом не передбачено, але якщо треба, то можна»; 2) підтвердив, що розглядає саме клопотання про продовження строку дії обов'язків (суть якого «зміни» не змінили); 3) констатував, що «зміни... не становлять суттєвого втручання у права обвинуваченого». Таке твердження викликає подив, оскільки йдеться про встановлення обвинуваченому певних обмежень у реалізації його конституційних прав.

Крім того, відмовляючи прокурору у продовженні чи покладенні (?) на обвинуваченого одного із процесуальних обов'язків, суд спеціально підкреслив, що «повторне покладення тотожного обов'язку без наведення нових, належним чином обґрунтованих підстав фактично призвело б до його автоматичного продовження, що несумісне з тимчасовою природою процесуальних обов'язків». Тим самим суд додатково підтвердив, що він розглядає клопотання прокурора про продовження строку дії обов'язків та своїм рішенням продовжує строк їхньої дії, вуюючи таке продовження терміном «покласти».

Обґрунтовуючи своє рішення, суд, зокрема, послався на положення статей 194 та 199 КПК,

наголосивши на тому, що «суд зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку дії обов'язків згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу».

Таким чином, застосовані судом формулювання свідчать про те, що суд продовжив обвинуваченому строк дії обов'язків, усвідомлюючи той факт, що попередньо визначений судом строк дії таких обов'язків на момент ухвалення рішення уже закінчився.

При цьому суд навіть не вважав за необхідне хоч якось обґрунтувати продовження уже давно закінченого строку дії обов'язків. Він лише замість терміну «продовжити» строк дії обов'язків вжив термін «покласти» на обвинуваченого відповідні обов'язки. Певно, на думку суду, така «гра термінами» здатна юридично «нейтралізувати» закінчення строку дії обов'язків та створити правові підстави для його пролонгації.

Продовжити тримання під вартою шляхом ... застосування застави

Другий приклад є ще більш показовим, оскільки він стосується продовження строку дії найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою.

За тиждень до закінчення граничного строку тримання підозрюваного під вартою детектив подав до суду погоджене з прокурором клопотання про продовження застосування до підозрюваного цього запобіжного заходу на строк 60 днів.

З певних причин (тяжкої хвороби підозрюваного та перебування його на стаціонарному лікуванні) вказане клопотання детектива не було розглянуто слідчим суддею в межах строку дії попередньої ухвали.

Через два тижні після закінчення граничного строку дії попередньої ухвали суду про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою прокурор, яка погоджувала клопотання детектива, звернулась до слідчого судді з документом під назвою «Зміни до клопотання про продовження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою».

У цьому документі прокурор просила слідчого суддю розглянути клопотання детектива «про продовження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою підозрюваного» та застосувати до нього запобіжний захід у вигляді застави, поклавши на нього відповідні обов'язки. Тобто, суть прохання прокурора зводилась до зміни резолютивної частини клопотання детектива про продовження підозрюваному строку дії запобіжного заходу – тримання під вартою замістити заставою.

Слідчий суддя задовольнив клопотання детектива та зміни до цього клопотання прокурора – застосував до підозрюваного запобіжний захід у вигляді застави та поклав на нього відповідні обов'язки. У такий спосіб слідчий суддя одночасно задовольнив клопотання детектива «про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» та прохання прокурора про застосування нового запобіжного заходу – застави.

Примітним є той факт, що таке рішення слідчий суддя ухвалив майже через три місяці після закінчення граничного строку дії попередньої ували слідчого судді про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

При цьому слідчий суддя відхилив доводи сторони захисту про те, що провадження за клопотанням детектива слід закрити, а «зміни до клопотання», які були подані прокурором, не можуть бути предметом розгляду суду, оскільки:

- строк дії попередньої ухвали щодо застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою давно сплив, а відтак він є підозрюваним у цьому кримінальному провадженні, до якого не застосовано жодного запобіжного заходу;

- закон не передбачає такого процесуального документу як «зміни до клопотання»;

- клопотання та зміни до нього подані до суду різними посадовими особами, що взагалі є правовим нонсенсом.

Слідчий суддя мотивував своє рішення тим, що: він розцінює подані прокурором зміни до

клопотання детектива «лише як зміну викладу резолютивної частини клопотання поданого детективом, що прямо передбачено нормами КПК»; ч. 2 ст. 185 КПК «прямо передбачає право прокурора змінити клопотання» та «не встановлює заборону подавати прокурору зміни до клопотання, яке було складене детективом за погодженням того ж прокурора».

(Не)можна продовжити те, що закінчилось

Згідно з тлумачними словниками термін «продовжити» означає вести далі почате, не зупиняючись, безперервно; робити довшим за часом, збільшувати строк чого-небудь.

Аналіз відповідних положень КПК дозволяє стверджувати, що закон не передбачає якогось особливого розуміння терміну «продовження» стосовно строку дії запобіжного заходу та процесуальних обов'язків – у цій частині норми юридичного закону жодним чином не суперечать правилам мовного закону.

Так, ч. ст. 132 КПК встановлено, що ухвала слідчого судді або суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження припиняє свою дію після закінчення строку її дії. Про те, що ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, констатовано у ч. 1 ст. 203 КПК.

При цьому закон: 1) зобов'язує слідчого суддю, суд визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту дату закінчення її дії (ч. 4 ст. 196 КПК); встановлює, що строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів (ч. 1 ст. 197 КПК).

Відтак, після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу така ухвала припиняє свою дію, а підозрюваний чи обвинувачений, стосовно якого вона була постановлена, стає особою, до якої не застосовано жодного запобіжного заходу.

Це повною мірою стосується ситуації із покладенням/продовженням строку дії обов'язків. У ч. 7 ст. 194 КПК спеціально наголошено на тому, що після закінчення

строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

З цього вбачається, що у разі припинення дії ухвали про застосування/продовження застосування запобіжного заходу у зв'язку із закінченням строку її дії, а також у разі закінчення строку, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, у слідчого судді, суду відсутні правові підстави для розгляду клопотання слідчого чи прокурора продовження строку дії процесуальних обов'язків та продовження застосування запобіжного заходу.

«Прострочене клопотання» та зміни до нього

У цьому контексті виникає низка закономірних питань щодо подання до суду та розгляду судом вказаних змін до клопотання про продовження застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків.

Питання перше: чи є такі «зміни» передбаченим законом процесуальними документом?

На це запитання складно дати однозначну відповідь, оскільки при бажанні одні і ті самі положення закону можна інтерпретувати по-різному – залежно від інтересу суб'єкта тлумачення.

З одного боку, закон (ч. 2 ст. 185 КПК) дає право слідчому та прокурору змінити подане клопотання. З другого – закон не визначає, у який спосіб може бути реалізоване це право – шляхом подання зміненого клопотання чи змін до клопотання. Хоча КПК у розумінні процесуального документа оперує лише поняттям «клопотання».

У кожному разі цей формальний момент не є визначальним щодо можливості ініціювання прокурором зміни «простроченого» клопотання та його розгляду судом.

: чи підлягає розгляду судом «прострочене» клопотання про продовження застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків, тобто, клопотання, яке після закінчення строку застосування запобіжного заходу чи

строку дії обов'язків втратило свою юридичну актуальність?

Відповідно до закону за наявності клопотань суд під час судового розгляду зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження запобіжного заходу до закінчення двомісячного строку з дня його застосування (ч. 3 ст. 331 КПК).

Частиною четвертою ст. 199 КПК встановлено, що слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Згідно із ч. 5 ст. 202 КПК у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений.

Після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України у лютому 2022 року до КПК були внесені зміни, які встановили особливий порядок продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, згідно з яким у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану продовження строку тримання під вартою здійснюється у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу (ч. 4 ст. 331 КПК).

Відповідно до ч. 5 ст. 615 КПК «у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці».

По суті такою законодавчою новелою було запроваджено інститут автоматичної пролонгації на два місяці застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Це обґрунтовувалося потребами виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану, «коли судові органи

не можуть належним чином функціонувати з об'єктивних причин». Але Конституційний Суд України визнав вказані положення ч. 5 ст. 615 КПК неконституційними (Рішення № 3-р(П)/2026 від 1 квітня 2026 року).

З відповідних приписів КПК (зокрема, наведених вище положень статей 132, 194, 196, 197, 203) випливає, що після закінчення строку, на який судом до підозрюваного/обвинуваченого було застосовано запобіжний захід чи покладені процесуальні обов'язки, відповідне судове рішення припиняє свою дію. Відтак, дія запобіжних заходів негайно припиняється, а обов'язки скасовуються.

За таких обставин клопотання про продовження строку застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків втрачає правовий сенс. Воно перестає бути актуальним для розгляду судом, оскільки суд об'єктивно не може продовжити те, що уже закінчилось.

У деяких випадках можливість розгляду «простроченого» клопотання суд обґрунтовує тим, що слідчий чи прокурор вчасно звернувся до суду з клопотанням про продовження строку запобіжного заходу чи строку дії обов'язків. Але ця обставина не може змінити правову ситуацію, адже причина, з якої клопотання вчасно не було розглянуто судом, жодним чином не змінює реальний стан речей – попередньо визначений судом строк закінчився і він об'єктивно не може бути продовжений.

Цікавою у цьому контексті є позиція Верховного Суду, яку він висловив до іншої, але дещо схожої правової ситуації – щодо розгляду судом клопотання слідчого про продовження строку досудового розслідування. Колегія суддів ККС у складі ВС у справі № 752/13530/22 зазначила, що у випадку своєчасного звернення слідчого чи прокурора до суду з клопотанням про продовження строку досудового розслідування в термін, встановлений КПК, відповідальність за своєчасний та належний розгляд клопотання цілком покладається на суд. У цій справі сторона обвинувачення виконала вимоги ч. 5 ст. 294 КПК, вчасно звернувшись до слідчого судді з відповідним клопотанням. Таким чином, на слідчому судді лежав обов'язок

забезпечити його розгляд у строк, визначений процесуальним законом.

Але така позиція: по-перше, стосується розгляду судом іншого процесуального питання; по-друге, вона лише констатує обов'язок слідчого судді/суду розглянути відповідне клопотання сторони обвинувачення у встановлений законом строк; по-третє, вона не містить чіткої відповіді щодо можливості/неможливості розгляду клопотання про продовження строку після закінчення такого строку.

Водночас і закон, і звичайна логіка, і здоровий глузд вказують на те, що продовження відповідного строку після його закінчення (припинення дії попереднього судового рішення) є правовим нонсенсом.

Питання третє: чи є правові підстави для зміни клопотання про продовження застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків після закінчення строку застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків?

Викладене дозволяє стверджувати, що звернення до суду щодо зміни «простроченого» клопотання позбавлене будь-якого правового сенсу.

По-перше, як зазначалося, йдеться про процесуальний документ, який втратив юридичну актуальність, а відтак не може породити відповідні юридичні наслідки.

По-друге, такі зміни не спроможні юридично реанімувати «прострочене» клопотання про продовження строку запобіжного заходу чи дії обов'язків. По суті таке клопотання втратило свою юридичну силу з моменту закінчення строку того, що суб'єкт клопотання просив суд продовжити.

Намагання ж сторони обвинувачення та суду «продовжити життя» такому клопотанню тим, що «зміни до нього не змінюють змісту самого клопотання і не становлять суттєвого втручання у права обвинуваченого», виглядає, м'яко кажучи, непереколивим.

Власне, як і обґрунтування можливості розгляду судом «простроченого» клопотання у зв'язку із тим, що слідчий чи прокурор вчасно звернувся до суду з клопотанням про продовження строку запобіжного заходу чи строку дії обов'язків.

Той факт, що відповідне клопотання не було вчасно розглянуте судом і з певних причин його розгляд «завис» (формально воно продовжує перебувати на розгляді суду), зовсім не означає, що таке клопотання зберігає свою правову актуальність (юридичну силу) після закінчення строку, який за таким поданням мав би бути продовжений.

Невиконання судом обов'язку розглянути відповідне клопотання у встановлений законом строк незалежно від причин такого невиконання є проблемою суду (держави), яка не може бути перекладена на підозрюваного/обвинуваченого та негативно позначитись на його процесуальному статусі. Крім того, проблема застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу чи покладання на нього обов'язків може бути розв'язана у законний спосіб – шляхом внесення до суду нового клопотання.

Питання четверте: чи можна такими «змінками» здійснити заміну одного виду запобіжного заходу на інший?

Власне, саме так відбулося у другому описаному прикладі: детектив у клопотанні просив продовжити підозрюваному запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, а прокурор у «змінах» до клопотання детектива – застосувати до підозрюваного заставу. І слідчий суддя задовольнив таке прохання прокурора.

Натомість, така зміна запобіжного заходу не ґрунтується на законі.

По-перше, у поєднанні таких двох прохань вбачається логічна та юридична суперечливість (взаємовиключення), оскільки ці прохання по суті є двома різними клопотаннями – про застосування двох різних видів запобіжного заходу (у першому випадку – у вигляді тримання під вартою, у другому – у вигляді застави). При цьому, застосування цих істотно різних за суворістю та правовими наслідками запобіжних заходів обґрунтовується одними і тими ж аргументами, які містяться в «основному» документі – клопотанні детектива про продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

По-друге, зміна запобіжного заходу може відбутися за клопотанням слідчого чи

прокурора, а не за незрозумілими «змінками до клопотання» чи ще якимось придуманим документом. Так, ст. 200 КПК встановлено, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в т. ч. про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків чи про зміну способу їх виконання. Закон також передбачає обставини, які обов'язково зазначаються у «клопотанні про зміну запобіжного заходу».

По-третє, за вказаних обставин зміна запобіжного заходу неможлива в принципі, оскільки змінити можна те, що існує на даний момент. У разі ж закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу підорюваний/обвинувачений є особою, до якої не застосовано жодного запобіжного заходу та на нього не покладено жодного обов'язку.

Відтак, до такого підозрюваного/обвинуваченого лише по-новому може бути застосовано такий же чи інший запобіжний захід чи по-новому можуть бути покладені на нього обов'язки. Але знову ж таки: і застосування нового запобіжного заходу, і покладення нових обов'язків за законом можливе лише за новим клопотанням прокурора чи слідчого.

Питання п'яте: чи вправі прокурор вносити зміни до клопотання, поданого до суду слідчим?

Ті слідчі судді та суди, які вважають за можливий розгляд «змін» прокурора до клопотання слідчого, посилаються на те, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання.

Вони аргументують своє рішення тим, що погодження прокурором клопотання слідчого – це не проста «віза», а процесуальна гарантія законності. Крім того, згідно із ч. 1 ст. 193 КПК розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю

прокурора, а слідчий не є учасником судового розгляду свого клопотання. Тому саме прокурор і вправі подавати зміни до клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу, коли воно перебуває на розгляді суду.

Ще один аргумент судів на користь можливості розгляду «змін» прокурора до клопотання слідчого полягає у тому, що «ч. 2 ст. 185 КПК не встановлює заборону подавати прокурору зміни до клопотання, яке було складене слідчим за погодженням того ж прокурора».

Такий підхід викликає обґрунтовані заперечення.

По-перше, діяльність посадових осіб органів державної влади здійснюється не за принципом «можна те, що не заборонено», а за принципом «можна лише те, що дозволено» (ч. 2 ст. 19 Конституції).

Так, ч. 2 ст. 185 КПК передбачено, «якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням». Але ця норма жодним чином не говорить про те, що прокурор може змінити клопотання слідчого.

По-друге, закон (п. 10 ч. 2 ст. 36 КПК) уповноважує прокурора «погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання».

Відтак, за законом прокурор вправі: 1) погодити клопотання слідчого про продовження строку запобіжного заходу чи строку дії обов'язків; 2) відмовити у погодженні такого клопотання слідчого; 3) самостійно подати слідчому судді таке клопотання. Натомість правом змінювати клопотання слідчого вказаний законодавчий припис прокурора також не наділяє.

На відміну від обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових

заходів медичного або виховного характеру, які прокурор має право затверджувати чи відмовляти у затвердженні, самостійно складати, а також «вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань» (п. 13 ч. 2 ст. 36 КПК).

Здійснення прокурором функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням у відповідному кримінальному провадженні не означає, що прокурор у цьому провадженні «може все». Зовсім ні – він може робити лише те, на що його уповноважує закон.

По-третє, клопотання слідчого про продовження застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків є процесуальним документом самостійного процесуального суб'єкта – слідчого (ст. 40, ч. 4 ст. 176 КПК). Той факт, що слідчий не бере участі у розгляді його клопотання судом, зовсім не означає, що інша посадова особа (включно з тією, що погодила таке клопотання) вправі вносити до нього зміни, тим більше тоді, коли це клопотання втратило свою юридичну актуальність.

З огляду на викладене можна дійти висновку про те, що:

– за законом прокурор не вправі вносити зміни до клопотання слідчого, який після складання останнім був підписаний, погоджений та поданий до суду. Прокурор вправі зміни лише своє клопотання;

– зміна прокурором такого клопотання слідчого у непередбачений законом спосіб є перевищенням посадових повноважень і не може бути предметом розгляду суду.

Питання шосте: чи є обґрунтованим твердження суду про те, що вказані «зміни» прокурора не становлять суттєвого втручання у права підозрюваного/обвинуваченого?

Як зазначалося, таке твердження є безпідставним.

Передусім з огляду на те, що за вказаних обставин до підозрюваного/обвинуваченого застосовується неналежна правова процедура, порушуються такі засади кримінального провадження як верховенство права, законність, диспозитивність.

Крім того, у непередбачений законом спосіб до підозрюваного/обвинуваченого

застосовуються обмеження його прав та свобод, зокрема, права на вільне пересування, власність, спілкування.

Тому у таких випадках без перебільшення можна говорити про свавільне обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Законний вихід із ситуації

Слід зазначити, що ситуація з «простроченим» клопотанням про продовження застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків не є патовою для вирішення питання про застосування до підозрюваного/обвинуваченого відповідних заходів забезпечення кримінального провадження.

Така ситуація може бути просто та оперативно вирішена на підставі тієї ж норми, на яку слідчі та прокурори посилаються при просуванні «прострочених» клопотань, а слідчі судді/суди – при розгляді та задоволенні таких клопотань.

Йдеться про ч. 2 ст. 185 КПК, відповідно до якої якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.

Вочевидь закінчення строку застосування запобіжного заходу та строку дії обов'язків є саме тими обставинами, які істотно впливають на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу та які потребують подання слідчим, прокурором нового клопотання. Нове клопотання за своїм змістом може бути аналогічним «простроченому» клопотанню чи іншим, але воно має бути новим – у тому сенсі, що воно подається після закінчення строку застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків як новий процесуальний документ.

Власне, у переважній більшості випадків правозастосовчої практики проблема «простроченого» клопотання вирішується саме у такий спосіб, який: 1) ґрунтується на законі; 2) не потребує якихось особливих організаційних зусиль та часових затрат; 3) забезпечує досягнення дієвості кримінального провадження.

Натомість певна частина слідчих, прокурорів вибирають інший шлях – зміни «простроченого» клопотання, а слідчі судді та суди ідуть їм на зустріч – задовольняють усе, що у такий спосіб просить сторона обвинувачення.

З правової точки зору такий підхід пояснити складно. Вочевидь, його прихильникам він видається простішим. Головна ж причина небажання за таких обставин подавати нове клопотання може критися у тому, що після закінчення строку застосування запобіжного заходу чи строку дії обов'язків втрачаються певні аргументи на користь застосування попередніх запобіжного заходу та обов'язків. А сторона обвинувачення зазвичай прагне застосування до підозрюваного/обвинуваченого найбільш суворого запобіжного заходу та максимального обмеження його прав та свобод. При розгляді «простроченого» клопотання цієї мети досягти значно легше – не потрібно вишукувати нові (додаткових) аргументи щодо існування тих чи інших ризиків.

Короткі висновки

Законодавчі приписи щодо підстав, порядку та строків застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжних заходів є достатньо чіткими та однозначними.

Їх правильне розуміння та застосування виключає як подання слідчим та прокурором змін до «простроченого» клопотання про продовження строку застосування запобіжного заходу та строку дії обов'язків, так і розгляд слідчим суддею та судом таких клопотань у сукупності зі змінами до них.

Наявність у судовій практиці описаних ситуацій – це ніщо інше, як порушення встановленої законом процедури застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу та покладення на них процесуальних обов'язків, що має своїм наслідком протиправне обмеження прав і свобод людини і громадянина.

За такої практики нівелюється судовий контроль за здійсненням досудового розслідування, підриваються засади кримінального провадження, ігноруються завдання кримінального провадження, зокрема, в частині охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального

провадження, забезпечення неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У таких випадках можна говорити про зловживання слідчим, прокурором, слідчим суддею/судом наданими їм повноваженнями, а відтак про порушення питання про їхню відповідальність залежно від обставин справи та наслідків «продовження» застосування запобіжних заходів після закінчення встановленого попереднім судовим рішенням строку їх застосування (<https://sud.ua/uk/news/blog/360387-primenienie-mery-presecheniya-zakonchit-nelzya-prodlit>). – 2026. – 06.05).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Володимир Крейденко, народний депутат України IX скликання

Євроінтеграція навпаки

Постанова Кабінету Міністрів, яка мала «спростити» процедури для перевізників, насправді ризикує залишити сотні українських фур без дійсних документів прямо посеред Європи. І все це – без жодного публічного обговорення.

Щодня понад 200–300 українських вантажівок і автопоїздів перетинають кордон із Євросоюзом у рамках міжнародних перевезень. Кожна з них зобов'язана мати на борту чинний ЄКМТ-сертифікат придатності до експлуатації – спеціальний міжнародний документ, що підтверджує технічну відповідність транспортного засобу вимогам Настанови Міжнародного транспортного форуму. Без нього перевізник ризикує отримати заборону на рух, штраф або навіть затримання вантажу. Нещодавні зміни до постанови Кабінету Міністрів України №137, що регулює порядок технічного контролю, поставили цю систему на межу хаосу.

Постанова набрала чинності відразу після публікації – без жодного перехідного періоду.

При цьому видача сертифіката ЄКМТ – це не проста «галочка». Інспектор має ідентифікувати конструкцію транспортного засобу, перевірити три заводські сертифікати виробника, встановити екологічний клас (ЄВРО), перевірити відсутність несанкціонованих змін конструкції та оцінити технічний стан автомобіля. Навіть спеціалістів, що мають роками напрацьований досвід, готують місяцями. А тут – одним урядовим рішенням до процедури підключають понад 400 нових суб'єктів обов'язкового технічного контролю по всій країні. Людей просто немає – ні навчених, ні сертифікованих.

Результат передбачуваний: помилки в оформленні сертифікатів. А кожна помилка – це не просто бюрократичний збій. За Директивою ЄС 2014/47/ЄС, при придорожньому контролі фіксують кожну невідповідність. Накопичений «ризик-профіль» перевізника може сягати 150–500%, що означає постійні поглиблені перевірки, затримки, репутаційні втрати та удари по бізнесу. Українські перевізники і без того працюють в умовах війни. Додавати їм ще й регуляторні «мінні поля» – злочинна безвідповідальність.

Настанова ЄКМТ чітко визначає: сертифікат видає орган або установа, що безпосередньо контролюється державою. Не приватна компанія, не регіональний підрядник, а саме державно підконтрольна структура. В Україні такою є ДП «ДержавтотрансНДІпроект» – нотифікований виконавчий орган у рамках Угоди ООН 1997 року та компетентний орган контролю за технічним станом транспортних засобів, визнаний секретаріатом ООН. У жодній країні ЄС до видачі сертифікатів ЄКМТ не залучають одночасно кілька організацій. А постанова КМУ фактично «відкриває кран» для необмеженого кола суб'єктів без переважної частки держави в структурі власності. Наслідок – і правовий хаос, і ризик масової появи підроблених сертифікатів, перевірити справжність яких буде просто неможливо, адже постанова не передбачає жодного механізму верифікації.

Є і цілком конкретна фінансова шкода. Щороку від видачі ЄКМТ-сертифікатів до

бюджету надходило близько 70 мільйонів гривень через ДП «ДержавтотрансНДІпроект». Після «реформи» ці кошти підуть приватним структурам. Держава добровільно відмовляється від доходу у стратегічно важливій сфері – і це в умовах воєнного часу, коли кожна гривня на рахунку. Крім грошей, постраждає й унікальна інфраструктура: підприємство має рідкісний у своєму роді комплекс обладнання для випробувань, відповідає статусу національного наукового надбання. Руйнування кадрового потенціалу та матеріальної бази, що формувалися десятиліттями, – це не «оптимізація», це знищення компетенцій, які потім відновлювати роками.

Постанова рясніє прогалинами. Хто видаватиме сертифікат на причіп, якщо представника виробника в Україні немає? Як нові суб'єкти будуть обмінюватися інформацією з системою «ШЛЯХ» для видачі дозвільних документів? Яким чином буде анулюватися сертифікат, якщо вантажівка вже перебуває за кордоном? За постановою, визнання протоколу недійсним може відбуватися до 10 діб – а КТЗ усю цю добу їде Польщею чи Німеччиною з юридично «мертвим» документом. Постанова ЄКМТ такого механізму не передбачає взагалі. Окремо: постанова містить фактичну помилку – Міжнародний транспортний форум заснований у 2006 році, а не в 2008-му, як написано в тексті. Дрібниця? Можливо. Але вона показова: документ такого рівня не пройшов належного фахового контролю.

Ця постанова потребує негайного перегляду. Необхідно ввести перехідний період – щонайменше 6–12 місяців – для підготовки кадрів і відпрацювання процедур. Видача ЄКМТ-сертифікатів має залишатися за державно підконтрольним органом відповідно до вимог Настанови ЄКМТ та Угоди ООН 1997 року. Потрібно впровадити реєстр виданих сертифікатів з можливістю онлайн-верифікації. І головне – такі рішення мають прийматися після публічного обговорення з галуззю, а не кулуарно.

Україна прагне до ЄС. Але євроінтеграція – це не імітація реформ. Це реальне підвищення стандартів. Поспішні рішення без зворотного

зв'язку з галуззю та без фахової експертизи – це шлях не до Брюсселя, а до авторитарного регулювання, що дискредитує саму ідею змін (<https://censor.net/ua/blogs/4001784/yak-novi-pravyla-tehoglyadu-mojut-paralizuvaty-robotu-ukrayinskyh-pereviznykiv-u-yes>). –2026. – 06.05).

***

Блог на сайті «Gazeta»

Про автора: Андрій Павловський. експерт з питань соціальної політики

Новий закон про оплату праці: справедливість – чи узаконений грабунок?

Хотіли вдосконалити, а вийшло... Державним службовцям – побільшає «плюшок» у вигляді службового житла і матеріальних заохочень. Найманим працівникам і бюджетникам – роботодавець (держава) цілком законно зможе урізати зарплати і виписувати штрафи на свій розсуд. Справедливо?

Під гучною назвою «Про справедливу систему оплати праці в Україні» (реєстр. №14387 від 19.01.2026) приховується документ, який за своєю суттю є не реформою, а справжньою бомбою, закладеною під трудове законодавство країни. Автори обіцяють «справедливість» і «прозорість», а насправді пропонують скасувати чинний Закон «Про оплату праці», викинути ключові статті КЗпП і запровадити універсальний закон, який однаково погано регулюватиме і бюджетників, і приватний сектор. Це не європейський вибір – це відверте ігнорування європейської практики.

У всіх 27 країнах ЄС регулювання оплати праці розумно розділене за секторами. Публічний сектор потребує жорстких гарантій, щоб уникнути корупції та політичного свавілля, а приватний бізнес – гнучкості, щоб виживати в ринкових умовах. Про це прямо свідчать звіти OECD, Eurostat і Світового банку, а також судова практика Суду ЄС. Ніде в Європі немає одного універсального закону, який би детально диктував тарифні сітки, індексацію та стимули одночасно для держслужбовців і менеджерів ІТ-компаній. Автори законопроекту №14387

чомуś вирішили, що Україна розумніша за весь Європейський Союз.

Розбалансування замість балансу

«...бюджетники отримують занижені гарантії, а приватний сектор просто ігноруватиме норми, які не відповідають реаліям ринку. Закон не спрацює ні для кого...».

Замість того, щоб точно врегулювати диспропорції в державному секторі (а вони справді існують), ініціатори поширюють дію закону на всіх українських працівників. Скасовується базовий Закон «Про оплату праці», з КЗпП викреслюються статті 96-98, які регулювали системи оплати на підприємствах і в бюджетних установах. Тепер усе визначатиме новий «суперзакон». Наслідок прогнозований: бюджетники отримують занижені гарантії, а приватний сектор просто ігноруватиме норми, які не відповідають реаліям ринку. Закон не спрацює ні для кого – класичний український підхід «одним законом на всі біди».

«Ексклюзивні переговорні агенти» та ручне керування мінімальною зарплатою

Особливо цинічно виглядає новація з «ексклюзивними переговорними агентами» від громадянського суспільства. До традиційного соціального діалогу профспілок і роботодавців («2+») автори додають третю сторону – «громадські організації», яких Кабмін сам же й визначатиме за власною методологією. Генеральна угода та Закон «Про соціальний діалог» прямо це забороняють. Тепер уряд у ручному режимі вирішуватиме, з ким «вести переговори» про мінімалку. Це не соціальний діалог – це його імітація під контролем влади.

Таємниця зарплат і легалізація дискримінації

Стаття 6 законопроекту вводить таємницю оплати праці, яка дозволяє забороняти працівникам розповідати про свою зарплату. Автори, мабуть, забули, що Україна ратифікувала Конвенцію МОП №100 про рівну оплату за рівну працю. Аналогічно суперечить Директиві ЄС 2023/970 про прозорість оплати праці. Як можна боротися з дискримінацією (зокрема гендерною), якщо працівникам юридично забороняють порівнювати зарплати?

«...легалізація системи штрафів, якої ніколи не було в українському трудовому праві»

Ще гірше – стаття 9 дозволяє платити нижче мінімальної зарплати у разі «невиконання норм виробітку, браку чи з інших причин з вини працівника». Фактично, це легалізація системи штрафів, якої ніколи не було в українському трудовому праві. КЗпП передбачає лише догану та звільнення – і правильно робить.

Погіршення прав держслужбовців і обмеження колективних переговорів

У перехідних положеннях автори відкрито дозволяють погіршувати умови праці на публічній службі під час воєнного чи надзвичайного стану. Роботодавець (держава) зможе в односторонньому порядку урізати зарплати та гарантії. Це прямий відступ від базових принципів трудового права. На державній службі сторону роботодавця в колективних переговорах представлятиме виключно Кабмін. Міністерствам, відомствам і місцевим органам влади забороняється укладати колективні договори щодо оплати праці. Профспілки на місцях фактично відсторонюються. Якщо колективного договору немає – роботодавець «домовляється» з «іншим уповноваженим органом», який легко створити під себе. Це грубе порушення Конституції (ст. 36), Закону про профспілки та конвенцій МОП №87 і №98 про свободу асоціацій і колективні переговори.

Бенефіти для «своїх», табелі для депутатів і дашборд для народу

Законопроект щедро додає бенефіти (службове житло, матеріальну допомогу) державним службовцям і патронатній службі. Для народних депутатів вводиться «справедлива» винагорода, прив'язана до участі в голосуваннях і засіданнях – начебто прогресивно. Але водночас створюється Дорадча група експертів при Голові ВР, яка матиме доступ до інформації з обмеженим доступом і впливатиме на «Виконавчий табель». А Кабмін зобов'язує запустити красивий дашборд із зарплатами публічного сектору. Прозорість для народу – контрольована, звісно.

Порушення законодавчої техніки та термінологічний хаос

Окремо варто згадати стиль документу. «Ексклюзивний переговорний агент», «бенефіти від роботодавця (employee benefits plan/program)», «Генеральний та Виконавчий таблиці» – купа англомовних і штучних термінів без усталеної практики в українському законодавстві. Це не просто погана законодавча техніка. Це термінологічне перевантаження, яке зробить закон незрозумілим для суддів, роботодавців і самих працівників.

Чому це небезпечно

Реформа оплати праці в державному секторі дійсно потрібна. Диспропорції є, корупційні ризики – теж. Але вирішувати їх треба точково, зберігаючи розділення публічного і приватного регулювання, як це роблять у ЄС. Натомість законопроект №14387 пропонує тотальну «універсальність», яка призведе до хаосу: заниження гарантій для бюджетників, ігнорування норм бізнесом, послаблення профспілок, обмеження колективних прав і легалізацію погіршення умов праці під час кризи.

«Це не «справедлива система». Це спроба централізувати контроль над зарплатами під виглядом європейських гасел, водночас порушуючи самі європейські стандарти»

Це не «справедлива система». Це спроба централізувати контроль над зарплатами під виглядом європейських гасел, водночас порушуючи самі європейські стандарти. Верховній Раді варто не підтримувати цей документ навіть у першому читанні, а відправити його на суттєве доопрацювання – або в кошик. Інакше «справедливість» українці відчують на власних зарплатних картках, і це буде зовсім не те, про що мріяли автори. Час зупинити цей законодавчий експеримент, поки він не став реальністю (<https://gazeta.ua/blog/64655/novij-zakon-pro-oplatu-praci-spravedlivist-chi-uzakonenij-grabunok>). – 04.05).

***

Блог на сайті «Gazeta»

Про автора: Віктор Таран, керівник Центру операторів БПЛА «Крук»

Приватні військові компанії в Україні: шлях до кримінального хаосу?

На перший погляд, все здається і доцільним, і виправданим: президент Зеленський доручив підготувати законодавчу базу для створення ПВК в Україні. І хоча Конституція прямо забороняє створення таких угруповань, схоже, президента це не зупиняє. Але чому ПВК, які непогано зарекомендували себе в інших країнах, у нас – можуть стати загрозою для державної безпеки?

Президент оголосив про створення приватних військових компаній. І сама ідея, якщо чесно, непогана.

...ПВК давно стали інструментом державної політики, експорту безпекових послуг, охорони об'єктів, логістики, навчання та роботи у кризових регіонах

У країнах із сильними державними інститутами ПВК давно стали інструментом державної політики, експорту безпекових послуг, охорони об'єктів, логістики, навчання та роботи у кризових регіонах. Це величезний ринок із мільярдними контрактами, де працюють колишні військові, інструктори, аналітики та технічні фахівці.

Для України це також могло б стати способом втримати у системі тисячі ветеранів, інструкторів, операторів дронів, фахівців РЕБ та людей із реальним бойовим досвідом. Це могло б створити новий сектор економіки, нові податки, експорт послуг і вплив України на міжнародному ринку безпеки.

Але – є одне АЛЕ. ПВК добре працюють там, де держава сильніша за будь-який приватний інтерес. Там, де працюють суди, поліція, спецслужби, парламентський контроль і політична відповідальність. Там, де еліти бояться закону.

На жаль, в Україні ж ми поки навіть не навчилися відповідально голосувати і системно контролювати владу. У нас досі величезний вплив олігархічних груп, тінювих фінансових потоків, політичних «криш» і слабких інституцій. А тепер уявіть, що до цього додаються ще й структури з власною зброєю, ветеранами, дронами, зв'язком, транспортом і міжнародними контрактами.

...ми матимемо ризик появи приватних армій впливу, яких використовуватимуть у політичній боротьбі, тиску на бізнес, у війнах між фінансово-політичними групами

Ризик тут не лише у криміналі. Окремий ризик що різні ПВК підімнуть під себе МВС, ГУР або СБУ із СЗР. І ми матимемо ризик появи приватних армій впливу, яких використовуватимуть у політичній боротьбі, тиску на бізнес, у війнах між фінансово-політичними групами. І, звісно, у витоку бойових технологій та перетворенні частини

ветеранів із державного ресурсу безпеки на інструмент приватних інтересів.

І найнебезпечніше те, що після війни в країні залишиться величезна кількість людей із бойовим досвідом, травмами, зброєю і відчуттям несправедливості. Якщо держава не буде сильною – може стати дуже вибуховою сумішшю. Тому сама ідея ПВК не є поганою. Питання лише в одному. Чи готова до цього держава і суспільство? (<https://gazeta.ua/blog/64664/privatni-vijskovi-kompaniyi-v-ukrayini-shlyah-do-kriminalnogo-haosu>). – 2026. – 07.05).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 9 (317) 2026**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка
Н. Крапіва

Підп. до друку 12.05.2026
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,69.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.